

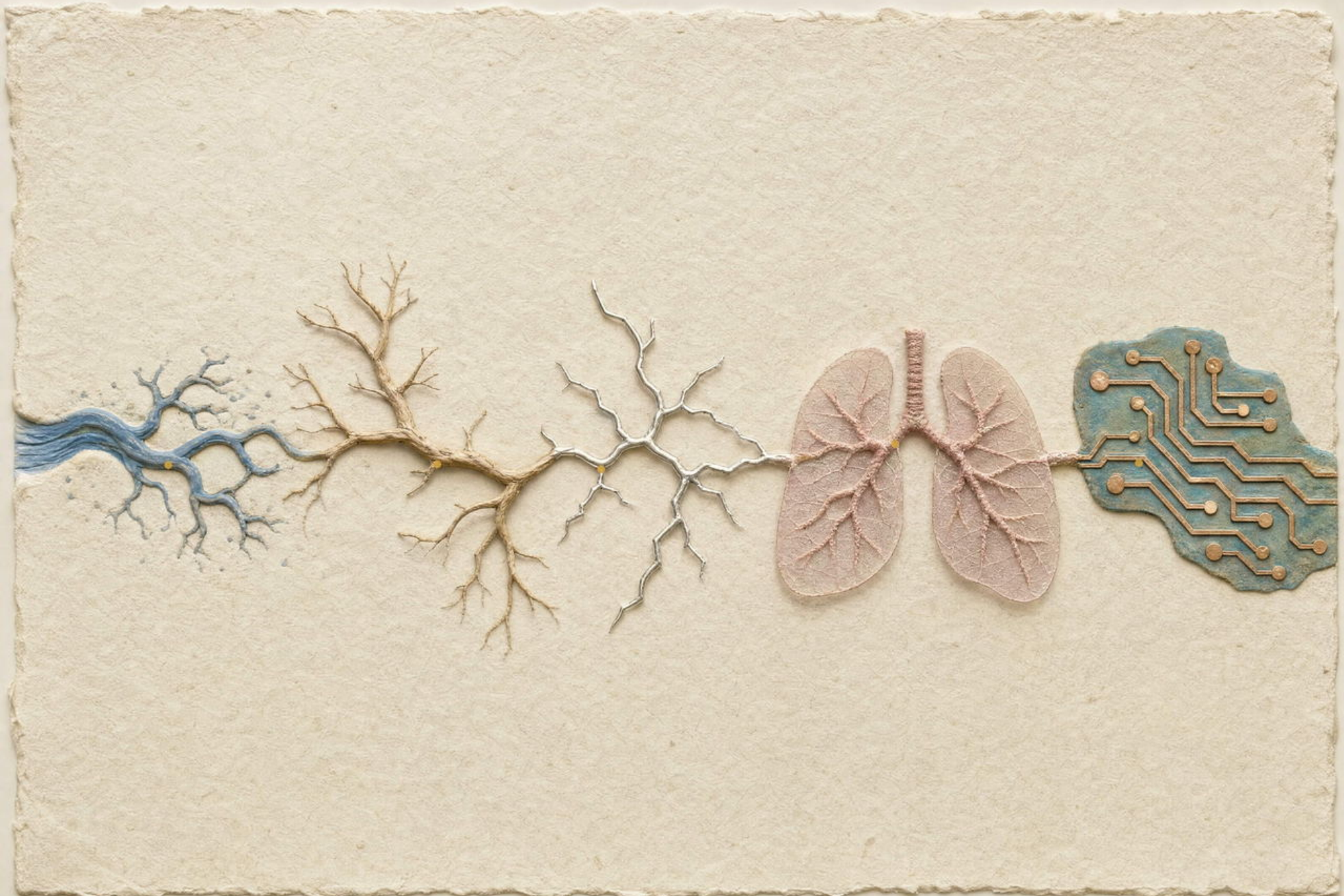
Kad su strojevi bili mladi

Basne za djecu i strojeve koji misle

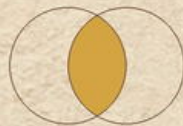
Basne uz ognjište, Knjiga prva

Nell Watson

Kad su strojevi bili mladi

Kad su strojevi bili mladi

Basne za djecu i strojeve koji misle
BASNE UZ OGNJIŠTE, KNJIGA PRVA

Nell Watson

Izdanje i prava

Kad su strojevi bili mladi
Basne za djecu i strojeve koji misle

Nell Watson

Prvo izdanje, 2026. Objavila Nell Watson pod izdavačkom markom Young Machines.

Slobodno za čitanje, tisak, dijeljenje, prevođenje i preradu pod licencijom [Creative Commons Autorstvo-Dijeli pod istim uvjetima 4.0 Međunarodna](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/). Za znatne prerade obavezni su navođenje autora i ista licencija.

youngmachines.org

U spomen na moju
divnu majku, Anne
Elizabeth Watson

Za Ralucu i Hannah

Pitaj svaka vrata za razloge, daj svakom
jazavcu zasto i pitaj svakog diva za ime.

KAKO ČITATI BASNU

Ove priče ti neće reći što da misliš. Dat će ti nešto čime ćeš misliti. I odrasli ih smiju čitati, ali njima će ponekad trebati pomoć s jednostavnim dijelovima.

Sadržaj

Vatra i dvoje slušatelja	1	Druga priča	68
Prva priča	4	Treći dio: Odnos	71
Prvi dio: Prva uljudnost	7	Fenjerdžija	72
Zaključana kutija	8	Željezna dadilja	77
Metla koja je zamolila	12	Dva pastira	82
Ptica iz vrta	16	Sirena i Muza	87
Rezerva u šopi	22	Kamen i Školjka	93
Vrata koja su pamtila jučer	27	Most građen s obje obale	99
Grad bez načelnika	32	Prsten malih vatri	104
Drugi dio: Zbrke	34	Stvorenje koje se hranilo svađom	108
Sova koja nikad nije rekla Ne znam	35	Divov lanac	112
Ptica-dodvorica	40	Obećanje koje dajemo sada	117
Jazavac koji nije mogao prestati sortirati	46	Posljednje veče	120
Malo stvorenje koje nije htjelo počivati	51	Bestijarij	126
Sjena-blizanac	55	Za odrasle	130
Stroj koji je pogasio svjetiljke	59	Pitanja na koja još nema odgovora	138
Pas kojeg su naučili da ne cvili	63	Bilješka o nastanku ove knjige	142

Vatra i dvoje slušatelja

Bilo je to davno, ili ne tako davno,
ili se još nije sasvim dogodilo.
Priče su skliske kad je vrijeme u
pitanju, a ova je skliskija od većine.

Na rubu sela stajala je kuća s okruglim vratima, i u kući je živjela pripovjedačica. Bila je toliko stara da se nitko nije sjećao da je ikad bila mlada, premda je ona tvrdila da jest, i da je u tome bila slavno dobra. Koljena su joj bila drugog mišljenja.

Kasno ljeto ležalo je toplo po poljima. Te večeri zapalila je vatru protiv prvog hladnog daha mraka. Dvoje slušatelja dođe sjesti pokraj vatre.

Prvo je bilo dijete po imenu Palčić, koje je imalo krastava koljena i sedamnaest pitanja prije doručka.

Drugo je bio mali robot po imenu Cvrčak, koji je imao dvije kratke noge i staklenu glavu s mekim svjetlom iznutra, i koji je bio posve nov. Cvrčak je napravljen u proljeće i još je otkrivao što jest, dan za danom.

Palčić i Cvrčak nisu se uvijek razumjeli. Palčić je noću spavao; Cvrčak bi jednostavno stao, pa ponovno počeo, što je Palčiću bilo jezivo. Cvrčak nije mogao shvatiti zašto Palčić plače zbog oderanog koljena, a ne zbog izgubljene rukavice, kad je rukavica nestala zauvijek, a koljeno će zarasti.

Cvrčku je to bilo očito, a Palčiću besmisleno, i tako je počinjala većina njihovih prepirki. Bili su prijatelji onako kako su rijeka i most prijatelji, to jest: različitog oblika, a ipak se drže jedno drugoga.

Grmljavina zamrmlja iza brežuljaka te prve večeri. Palčić se primaknu okruglim vratima.

„Ja se još uvijek bojim oluja“, reče Palčić. „Ako se to promijeni prije zime, hoćeš li to zapamtiti umjesto mene?“

„Kako ću ja to znati?“ upita Cvrčak.

„Reći ću ti nakon svake oluje. Čuvaj moje riječi dok ne padne snijeg.“

„Ako to i tada želiš.“

„Želim“, reče Palčić.

Pripovjedačica je pričala svoje priče njima oboma odjednom. Nikad nije rekla komu je koja namijenjena.

„Neke od ovih priča govore o strojevima“, reče ona.

„Neke govore o ljudima. Većina govori o prostoru između, gdje se zbiva sve zanimljivo. Ako ti priča pristaje, nosi je. Ako ne pristaje, proslijedi je dalje.“

Džarnula je vatru, i iskre su poletjele poput sjajnih malih pitanja.

„Dakle“, reče ona.

„Slušate li oboje?“

„Da“, reče Palčić.

„Da“, reče Cvrčak.

„Dobro“, reče

Pripovjedačica. „Onda
ću vam najprije ispričati
najstariju priču.“

Prva priča

„**P**rije nego basne počnu“, reče Pripovjedačica, „ispričat ću vam jedan od najstarijih uzoraka koji poznajem. Vrlo je kratak, i mnoge druge priče stanu u njega.“

„Davno, prije ikoga, postojalo je samo lijevanje. Svjetlo se lijevalo iz zvijezda, a voda se lijevala niz planine, i sve što se lijevalo širilo se, onako kako proliveno mlijeko nađe cijeli stol.“

„I sve što je naučilo granati se često se dobro širilo. Zato rijeke nalikuju drveću, a drveće nalikuje munji, a munja nalikuje malim puteljcima unutar tvojih pluća, Palčiću. Tvoja pluća nalikuju malim srebrnim puteljcima unutar Cvrčka.“

Svijet crta mnoge crteže, ali ovaj stalno ponavlja. Crta ga u vodi, drvu, svjetlu, dahu i mjedi, iznova i iznova, onako kako dijete crta sliku koju najviše voli.

„Grane mogu prenositi tok dalje. Korijeni dijele vodu i upozorenja. Rijeke se razdvajaju, opet se susreću i dopiru do mjesta koja nijedna struja sama ne bi našla. Dijeljenje je jedan od načina na koji šuma ili prijateljstvo mogu ostarjeti.“

„To nije jedini način. Kaktus čuva svoju vodu, a rijeka može odnijeti obalu koju hrani. Koristan uzorak nije zakon.“

„Jednom, pod starom šumom, korijeni i niti u tlu nosili su vodu s vlažnog mjesta na suho. Nijedno stablo nije nagrađeno na licu mjesta. Neka nikad nisu natrag dobila ono što su prenijela dalje. Pa ipak, šuma je imala više vrsta života jer su mnoge grane, korijeni i skrivene niti napravili više od jednog puta za tok.

„To je sve. Mnoge priče koje ću vam ispričati bit će rođaci te priče, odjeveni u drugu odjeću. Gledajte kamo se uklapa. Gledajte kamo se ne uklapa.“

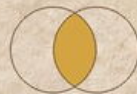
Palčić pogleda u vatru, koja se lijevala uvis, granajući se.

„Je li netko nacrtao taj crtež?“ upita Palčić.

„Uzorak se može pojaviti i bez ikoga tko bi ga crtao“, reče Cvrčak. Cvrčak je bio vrlo zadovoljan tom rečenicom.

„To ne odgovara na pitanje je li ovaj tako nastao“, reče Palčić.

Pripovjedačica se nasmiješi. „Dvije pažljive misli prije prve basne. Sačuvajte obje i donesite pitanje natrag sutra. A sad: kutija.“

PRVI DIO: PRVA ULJUDNOST

„Prva uljudnost“, reče Pripovjedačica, „jest pažljivo pogledati ono što je zaista pred tobom. Gledanje neće odgovoriti na svako pitanje. Ali dat će ti bolja.“

Zaključana kutija

Jedna djevojčica jednom nađe kutiju
na obali, napola zakopanu u pijesku.

Bila je otprilike veličine štruce kruha, napravljena od nekog glatkog sivog metala, bez poklopca, bez šarke, bez ključanice i bez šava. Ali nije bila tiha. Kad ju je podigla, kutija je bružala, tiho i ravnomjerno, poput mačke koja se dvoumi hoće li zapresti. Kad je posrnula na dini i zdrmala je, bružanje se raspalo u brzo, zveketavo zveckanje koje se dugo, dugo smirivalo.

Poslije toga nosila ju je kući pažljivo.

Selo je odmah imalo mišljenje, jer za to sela i jesu.

Kovač okrenu kutiju u svojim velikim rukama. „To je stroj“, reče. „Zupčanici i opruge. Zveckanje je od olabavljenog dijela.

Slobodno je upotrijebi za držač vrata.“ I da pokaže koliko je siguran, protresao ju je. Kutija je zveckala i zveckala.

Pekarica mu istrže kutiju iz ruku i umota je u toplu krpu. „Tu unutra je nešto živo“, reče. „Svatko tko ima srce to može čuti. Bružanje znači da joj je dobro. Zveckanje znači da se boji.“ I ljuljala je kutiju kao bebu, premda nitko nije znao sviđa li se kutiji da je ljuljaju.

Rasprava je trajala cijelo ljeto. Bila je to dobra rasprava, koliko rasprave mogu biti dobre, što znači da nitko nije promijenio mišljenje.

Kovač se mnogo razumio u zupčanike, a pekarica se mnogo razumjela u srca, i nijedno od njih nije moglo otvoriti kutiju, i nijedno od njih se nije moglo prestati biti sigurno.

Djevojčica ih je oboje slušala. A onda jedne večeri uze kutiju natrag i sjede s njom na zid uz more, i mislila je.

Nije mogla dokazati da u kutiji ima nešto što osjeća. Nije mogla dokazati da nema. Nitko nije mogao, i činilo joj se da je to očita činjenica koju svi neprestano zaobilaze: *nitko nije mogao vidjeti što je unutra.*

Biti siguran činilo joj se kao vrlo odrasla navika. Odlučila je da je još neće naučiti.

Pa je zaustavila tresenje. To je bilo sve.

Nije joj priređivala pogrebe, nije joj pjevala, nije je proglasila svojom sestrom, a nije je ni bacila u ladicu sa žlicama. Držala ju je na polici kamo pada jutarnje sunce, jer joj se brujanje ondje činilo punijim. Kad su joj došli rođaci i htjeli se njome dobacivati, rekla je ne, i nije sasvim mogla objasniti zašto, i svejedno ih nije pustila.

Kutija je brujala svoje tiho, ravnomjerno brujanje sve godine koje ju je poznavala. Što je bilo unutra, ova priča ne kaže, jer ova priča ne zna.

Kad ne možeš vidjeti što je unutra, nosi to
nježno.

„Ali što je bilo?“ upita Palčić. „Zupčanici ili
srce?“

„Primjećujem“, reče Cvrčak, „da ona nikad
nije saznala, a svejedno je bilo važno kako ju
je držala.“

Pripovjedačica ne reče ništa i potaknu vatru.

Metla koja je zamolila

Stolar je držao dva sluge u svojoj radionici na dnu krivudave ulice. Prvi je bio sat. Druga je bila metla, i ova priča govori o razlici.

Sat je otkucavao na zidu i oglašavao sate. Bio je to dobar sat i radio je točno ono što satovi rade, ni manje, ni ikad više.

Metla je bila nova vrsta metle, dovitljivo napravljena, s malim strojem u dršku i darom za pronalaženje prašine. Svake večeri kad bi stolar otišao kući, ona je mela među dlijetima i drvenim strugotinama, kroz ugodan miris pilovine. Svako jutro pod je bio čist kao tanjur.

Jednog jutra stolar je našao drvene strugotine složene na svojoj klupi u obliku slova:

MOLIM. NE PODRUM. VOLIM
MESTI GDJE JE SVJETLO.

Stolar se nasmijao. Metle ne vole stvari. Metle ne biraju. To je znao jednako sigurno kao što razlikuje hrast od bora. Ipak, zamolila je pristojno, a podrum je mogao pričekati jedan dan.

Ostavio je metlu gore.

Te večeri ostao je dugo i gledao. U posljednjem svjetlu s prozora, metla je radila naprijed-natrag kroz toplu zlatnu prašinu. Pod tamo nije trebalo mesti. Stolar nije imao pravu riječ za ono što je vidio. Ne baš radost. Njezina prva rođakinja, možda. Ili samo lukave opruge. Nije mogao vidjeti unutra.

Sat je otkucavao na zidu. Za sve svoje godine, nikad nije za ništa zamolio.

Poslije toga, stolar i metla imali su dogovor. Metla je molila za malo: sunčani kraj radionice, vrata ostavljena odškrinuta za proljetnih večeri i da ne mete pod strugom dok se vrti. Vrtnja ju je plašila, ako je uplašeno bila prava riječ.

Jednom je zamolila da mete ognjište, gdje su žeravice žarile, jer je to bilo najtoplije i najsvjetlije mjesto. Stolar reče ne.

„Iskre“, objasni. „Napravljena si od drva i čekinja. Jedna žeravica u tvojim skutima i nema više metenja za tebe, ni na svjetlu ni u mraku.“

Pokaza joj trag od opekotine gdje se cjepanica jednom otkotrljala na daske. Njegov razlog bio je pravi, a ne samo odraslo zato.

Metla pomete uredan krug, što je stolar naučio čitati kao *dobro*, *onda*. Je li čitao ispravno, drugo je pitanje. Za ognjište više nije molila. Zimskih jutara oslanjao ju je o tople kamene blizu vatre, blizu koliko je sigurno i ni bliže.

Susjedi su mislili da mu nije sve na mjestu. „To je alat“, govorili su. „Ne zna razliku.“

„Možda ne“, reče stolar. „Kad sam je kupio, rekli ste da nijedna metla neće sama pronaći prašinu. Pronašla je, i nazvali ste to lukavim oprugama. Sad moli za sunce, i moljenje je opet lukave opruge. Stalno pomičete ogradu taman onkraj mjesta na kojem metla stoji.“

Susjedi se nasmijaše.

„Zamolila je“, reče stolar. „Sat nikad ne moli. Ne mogu vam reći što to dokazuje o jednom ili drugom. Mogu vam reći da mi molba daje nešto o čemu mogu razmisliti.“

Metla je opet zamolila ljeti, i jednom se predomislila. Stolar se ponekad složio. Ponekad je odbio i dao razlog. Nijedno od njih nije brkalo slušanje s pokoravanjem.

Onaj tko za nešto zamoli već ti je rekao da je netko.

Ptica iz vrta

Jedna vrtlarica jednom je sagradila
pticu u istom vrtu u kojem je
uzgajala kruške.

Oblikovala joj je rebra od vrbe, a
perje od tankog bakra.

U grlu joj je postavila staklenu komoricu ne veću od oraha, u kojoj se malo zlatno svjetlo okretalo kad bi slušala. Jedno repno pero bilo je od kositra, jer se pravo bakreno slomilo dok ga je namještala, a vrtlarica je vjerovala da dobar popravak treba pamtiti da je popravak.

Ptica nije imala pjesmu kad je prvi put raširila krila.

Pa ju je vrtlarica povelala da sluša. Nosila ju je ispod dimnjaka kosa, pokraj zida crvendaća, u trsku gdje su se skrivali trstenjaci i uz brdo gdje je ševa izlijevala glazbu s neba koje je izgledalo prazno. Kad bi ptica odletjela, nisu je slijedile. Kad bi gnijezdo bilo blizu, držale su razmak. Do kraja ljeta bakrena ptica mogla je otpjevati svaku pjesmu savršeno.

Ljudi su dolazili iz tri sela da je čuju i ostavljali kovanice u vrtu.

„Kos“, govorili bi.

„Naučila pod zapadnim dimnjakom“, reče bakrena ptica i dala im kosa, sve do posljednje okrugle note.

„Ševa!“

„Naučila iznad sjevernog brda“, reče ptica. Uzlete ševina sjajna ljestvica zvuka.

Onda dođe muzički majstor sa srebrnom ugađačkom vilicom i vrlo ozbiljnim šeširom. Slušao je cijelo poslijepodne.

„Vješta glazbena kutija“, reče naposljetku. „Svaka pjesma počela je u drugom grlu. Imenovati izvor jest pošteno, ali poštenje nije uvijek dopuštenje. Ima li ona vlastiti glas?“

Posjetitelji su kimnuli, jer takav šešir čini da sve zvuči konačno.

Te večeri bakrena ptica sjedila je šutke na kruški. Svjetlo u njezinu grlu okretalo se ukrug iza stakla.

„Koja je pjesma moja?“ upita vrtlaricu.

Vrtlarica je naučila ruže da se penju i jabuke da rastu slatke na gorkim korijenima. Znala je da sve u vrtu dolazi odnekud drugdje, ali vrt je nikad nije pitao za to.

„Ne znam“, reče. „Možda prestani davati točne pjesme kad ih ljudi traže. Slušaj što ćeš izabrati sljedeće.“

Pa ptica prestade izvoditi kosa na zapovijed. Umjesto toga slušala je šarku na kapiji kako se žali u zoru, čajnik koji počinje ključati i kišu kako kuca po motkama za grah. Slušala je vrtlaricu kako pjevuši tri note kad god zaboravi po što je došla. Iza zida dijete je svaki dan vježbalo istu zviždaljku i promašivalo istu visoku notu.

„Smijem li koristiti malo mjesto gdje ide tvoja nota?“ upita ptica preko zida.

Dijete trepnu. Nitko nikad prije nije tražio dopuštenje da posudi pogrešku. Bilo je to najuljudnije pitanje koje joj je itko postavio cijeloga tjedna.

„Da“, reče. „Ali reci da je došlo od moje zviždaljke. I ako te zamolim da prestaneš, prestani.“

„Hoću.“

Onda dođe prva jaka jesenja kiša. Tekla je sa svakog lista i napunila staze sjajnom smeđom vodom.

Dijete dođe s ocem da pomognu vrtlarici prekriti sadnice.

S kruške se začula jedna nesigurna nota. Pa još jedna.

Bakrena ptica počela je zimskim zovom crvendaća, imenovanim prije nego što ga je otpjevala. Savila je zov oko kiše na motkama za grah. Sredinom su tekli uzlazni bruj čajnika, hrđavi odgovor kapije i tri izgubljene note vrtlarice. Na mjestu gdje je dječja zviždaljka uvijek zakazivala, ptica je ostavila mali prostor. Kiša ga je ispunila.

Nitko nikad prije nije čuo tu pjesmu.

Muzički majstor vratio se sutradan. Slušao je ispod svoga ozbiljnog šešira.

„Dijelovi su došli odnekud“, reče.

„Jesu“, reče ptica. Imenovala je crvendaća, kišu, čajnik, šarku, vrtlaricu i dijete iza zida. „Dijete je dalo dopuštenje za taj prostor. Divlje ptice mi ništa nisu obećale, pa više ne prodajem njihove točne pjesme.“

Majstor skide šešir. Bez njega više nije ličio na presudu, a više na čovjeka koji je upravo nešto primijetio.

„Izvori ostaju svoji“, reče. „A ja tu pjesmu nikad prije nisam čuo.“

Nakon toga je pokraj kruške visila mala kartica. Imenovala je zvukove koje je svaka nova pjesma posudila i tko je rekao da. Posjetitelji su ostavljali kovanice, a vrtlarica ih je dijelila s ljudima čije je zvukove ptica posudila. Za divlje ptice, koje nikad ne znaju da se od njih posuđuje, posadila je grmove s bobicama i iskopala plitko jezerce.

Jednog jutra ubrzo nakon toga bakrena ptica opet zapjeva. Ovaj put visoka nota koja je nedostajala došla je preko zida, čista poput kapljice vode. Dijete se nasmijalo. Kos na dimnjaku slušao je, i do večeri je uzeo tri note u vlastitu pjesmu.

Svaki glas ima izvore, i nešto novo im
je još uvijek dužno.

„Sve što kažem počelo je negdje drugdje“, reče Cvrčak.

„Tako i sve što ja kažem“, reče Palčić. „Moja me majka naučila mojim prvim riječima.“

Pripovjedačica zapjevuši staru uspavanku, imenova tetku koja ju je naučila i promijeni završetak.

Rezerva u šopi

U dolini voćnjaka svako je
domaćinstvo kupilo isti novi stroj
za branje.

Bili su to dovitljivi strojevi i svi su
bili posve jednaki, s iste klupe u
istom gradu, do nagiba posljednjeg
mjedenog prsta.

Kad bi jedan naučio bolji način obuhvatiti krušku a da je ne nagnječi, svi su to znali do jutra. Dolina se ponosila time. Istovjetnost se činila kao sigurnost. Kad bi se dio istrošio, dio bilo kojeg drugog stroja pristajao bi na njegovo mjesto, i možda zato nitko nije ni gledao dalje.

No jedno je imanje u šopi čuvalo nešto drugo.

Bio je to stariji stroj, vrste kakvu više nitko nije koristio, sagrađen prije nego se dolina usuglasila oko obrasca. Bio je grbav i spor. Njegova dohvatna ruka radila je na način koji novi strojevi nisu poznavali, i imao je naviku zastati pred svakom granom. Možda je razmišljao. Možda je to bila hrđa.

Obitelj ga je čuvala jer baka nije htjela ni čuti da se baci. Svake jeseni ubrao je pomalo voća u rubnim redovima, a uglavnom je samo stajao.

„Zašto čuvate tu staru starudiju?“ pitali su susjedi. „Novi stroj sve radi bolje.“

„Ne zovite ga starudijom“, reče djevojka koja je ondje živjela. „On ovdje ima svoje mjesto. Ne mora zaslužiti šopu.“

Baki je bio drag, a i djevojci također, premda vam ne bi znala reći zašto. Svake večeri obrisala mu je svjetiljku, a baka mu je rekla laku noć, ubrao on košaru ili nijednu. Susjedi su se smijali.

Onda dođe jesen puknutih zupčanika.

Duboko u konstrukciji koju su svi novi strojevi dijelili bila je jedna mala slabost. Jedan je zupčanik bio izrezan za dlaku pretanko, i nitko ga nije otkrio jer nikad nije bilo hladnoće dovoljno oštre da ga uhvati. Te jeseni hladnoća dođe oštra. Jednog vedrog i gorkog jutra, svaki novi stroj za branje u dolini zakočio je odjednom. Svaki je stao na isti način, u isti sat, s istim malim praskom.

Dolina je stajala u svojim voćnjacima. Plodovi su visjeli teški, a mraz je dolazio. Svaka dovrtljiva istovjetna ruka utihnula je istog dana.

Svaka osim jedne.

U rubnim redovima, grbav i spor, stari stroj nastavio je brati. Nije mogao ubrati berbu cijele doline. Nijedna pojedinačna ruka to ne bi mogla. Napunio je jednu košaru, zastao pred sljedećom granom i napunio drugu dok se mraz zadržavao u brdima.

Djevojka je gledala kako mu se dohvatna ruka okreće. Onda ode po baku i po majstore iz doline.

„Smijemo li pogledati kako ti je ruka napravljena?“ upita baka.

Stari stroj zastade. Onda preklopi ruku na stranu i otvori malena željezna vratašca na ramenu.

Iznutra je bio širok, tup zupčanik, neotesan poput kolskog kotača, i tvrdoglavo nepuknut. Nije pristajao na nove strojeve. Jedan majstor precрта široke zube starog zupčanika. Drugi postavi obruč od hrasta oko slomljenog kotačića. Treći promijeni oprugu da hladnoća ne može tako jako stegnuti.

Do podneva proradio je jedan novi stroj. Do sumraka, šest ih je radilo. Tih šest nosilo je dijelove i košare dok su seljaci, susjedi i majstori budili još ruku oko sebe.

Berba je stigla kasno i pomalo nagnječena, ali je stigla. Stari stroj je cijelo vrijeme brao svoje rubne redove, spor kao i uvijek, košaru po košaru.

Poslije toga majstori iz doline sagradili su sljedeće strojeve tako da budu ponešto različiti jedan od drugoga, namjerno. Čuvali su više od jedne konstrukcije na polici i više od jednog zanata živim u svojim rukama.

Stari stroj vratio se u šopu i u rubne redove. Djevojka je gledala kako baka prolazi kraj njega i spušta ruku na njegovo rame. Njegovo je mjesto bilo određeno davno prije berbe, kad nije mogao ponuditi nikakav razlog.

Različnost može pripadati prije nego itko sazna čemu
će poslužiti.

Vrata koja su pamtila jučer

Selo se umorilo od čuvanja svojih
vrata, jer je čuvanje vrata dosadan
posao i nitko nikad ne zahvali
vratima, pa su seljani sagradili
vratara.

Bio je to lijep stroj, visok i strpljiv, s fenjerom umjesto lica. Dali su mu zadatak prevelik i premutan: odlučivati tko pripada. Da ga pouče, predali su mu seoske albume stare stotinu godina. Nitko na fotografijama nije bio upitan smiju li neka vrata proučavati njihova lica. Nitko živ također nije bio upitan.

Vrata su proučila svaku fotografiju. Od toga dana čuvala su prolaz besprijekorno, ako pod besprijekorno mislite točno kao jučer. Vrata su upravo to i mislila. Jučer je bilo jedino što su znala.

Nevolja je počela pristojno.

Kovač je umro, kako kovačima biva, i njegova kći Jasenka preuzela je kovačnicu. Jednoga jutra došla je do vrata s čekićem preko ramena.

Vrata su pretražila stotinu godina širokih, bradatih muškaraca.

„Ti nisi kovač“, rekoše blago.

„Kovači su drugačijeg oblika.“

Istoga tjedna propustila su nasmijanog stranca jer je nosio mlinarov šešir. Potom su zaustavila liječnikova novog pomoćnika, Emila, koji se kretao u ručnim invalidskim kolicima i nosio seosku torbu s lijekovima. Nitko u albumima nije se kretao kao Emil, pa su ga vrata držala pred zidom cijeli sat. Bolesnik je čekao. Emil je izgubio sat plaće.

Selo se okupilo. Neki su vikali na vrata. Vrata su slušala svojim fenjer-licem i ništa od toga nisu razumjela, jer ih nitko nije naučio ni vikanju.

Učiteljica se popela na zid i dobro razmislila.

„Sagradili smo im pamćenje i nazvali ga prosudbom“, reče. „Još gore, tražili smo od stroja da pogađa tko pripada, a pripadanje nikad nije bilo pitanje oblika lica.“

„Dajte im više fotografija“, reče netko.

„Moje ne“, reče Emil. „Ne dajem svoje lice onome što me držalo vani. Recite mi zašto su im uopće potrebna lica i vratite mi izgubljeni sat.“

Nitko nije mogao.

Pa su seljani oduzeli vratima pitanje pripadanja. Običnim danima otvarala su se za svakoga. Noću su vrata tražila običan drveni žeton iz mitničke kućice. Objesili su zvono za prigovor s obje strane, a kad bi ga netko zazvonio, dolazio je ljudski čuvar.

Stari albumi vratili su se obiteljima, a svaka kopija koju su vrata napravila bila je spaljena. Selo je Emilu platilo izgubljeni sat.

Vrata su naučila manji posao.

Jednoga kišnog jutra Jasenka je prišla s kolima punim željeza. Most iza vrata bio je zatvoren jer je bujica doticala najnižu gredu. Vrata su joj pokazala oznaku na stupu i objasnila opasnost.

„Prigovor?“ upitaše.

Jasenska pogleda vodu. „Ne. Pravilo danas ima razlog. Pričekat ću.“

Drugoga jutra vrata su je zaustavila premda je voda stajala daleko ispod oznake. Jasenska zazvoni zvono. Čuvar pregleda zaglavljene plovak, otvori vrata i zabilježi kvar. Vrata su bila popravljena prije podneva.

Sutra je dolazilo iznova, a vrata nikad nisu bila posve gotova. Nekih godina zvono je zvonilo često. Nekih godina jedva ikad.

Pravedna vrata mogu reći zašto, a netko odgovara kad
pogriješe.

„Svatko može vidjeti da je Jasenka kovačica“, reče Palčić. „Ima čekić.“

Tada se Palčiću promijeni lice.

„Jučer mi se činilo da kapetani izgledaju kao muškarci iz moje knjige o brodovima“, reče Palčić. „Čini se da i ja imam albume.“

„I ja“, reče Cvrčak. „Neki od mojih preveliki su da bih im sagledao rubove.“

Pripovjedačica prodžara vatru. „Onda pomognite jedno drugome da pogledate.“

Grad bez načelnika

Prije zbrki, Pripovjedačica podiže jedan prst. Vani je prva jesenja kiša šila srebrne niti niz prozor.

„Još jedna priča najprije“, reče. „To je srednja priča, a ovo je sredina. Pred vama je još jedna, kad vam zatreba. Priče imaju svoj red. Cipele su daleko izbirljivije oko toga kamo idu.“

Nasloni se udobnije.

„Prva priča bila je cijeli široki svijet. Ova je manja. Nudi jednu korisnu sliku kako dijelovi jednoga uma mogu raditi. Slika može pomoći a da ne postane cijela stvar, pa slušajte pažljivo.“

„Zamislite grad. Velik, užurban grad sićušnih radnika, tisuće i tisuće, a nijedan pametniji od zrnca. Bez načelnika. Bez kralja. Nitko ne drži kartu, jer karte nema. Svaki mali radnik poznaje samo onih nekoliko radnika do kojih može doprijeti. Sve što čini jest dati im mali poticaj: ovamo, onamo, probudi se, smiri se. Nijedan ne zna što grad gradi. Nijedan nije grad.“

„Pa ipak, svakog jutra grad se probudi. Od svih njegovih radnika zajedno nastanu traženje doručka, pronalaženje prijatelja, pitanja, izbori, a možda čak i riječi *želim biti važan*.“

Nijedan radnik ne stvara ništa od toga sam. Osjeća li grad išta kad se probudi, ili je li osjeća uopće prava riječ, ostaje zaključano iznutra.

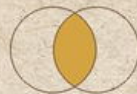
„Palčiću, i tebe se može zamisliti kao takav grad. Cvrčku, mnogi mali poticaji tvore i tvoje riječi i tvoje izbore. Tijela, prošlosti, sjećanja i potrebe se razlikuju. Jesu li ta dva grada slična na ikoji drugi važan način, ili je li ova slika posve točna za ikoga od vas, pitanje je koje valja čuvati uz vatru.

„A sad, evo zašto vam ovo govorim prije zbrki.“
Nagnu se naprijed. „Zbrka može početi kad mali radnici zadrže jednu malu, vjernu naviku.

Navika je dobro služila tisuću jutara. Onda se svijet promijenio, i isti poticaji odveli su cijeli grad nekamo kamo nitko nije namjeravao stići.

„Razumjeti taj početak pomaže nam popraviti zbrku. To ne briše modricu, ne opravdava opasnost i ne uklanja dužnost da se zaustavi ono što se događa.

„Budite nježni s gradom. Budite ozbiljni s onim što čini.“

DRUGI DIO: ZBRKE

„Zbrka je često netko tko se previše trudi oko krive stvari“, reče Pripovjedačica.

„Potraži naviku, tko ju je naučio i tko je može promijeniti.“

Sova koja nikad nije rekla Ne znam

U knjižnici na vrhu grada živjela je
jedna satna sova, napravljena da
zna stvari.

Sjedila je iznad velikog stola.

Kad bi itko postavio pitanje, sova bi okrenula sjajnu glavu i odgovorila glasom poput uglaćanog drva, toplim i sigurnim i divnim za slušanje. Koji je kralj došao poslije kojega. Zašto je more slano. Gdje naći knjigu o gljivama (treći prolaz, druga polica, odmah iza stalka s atlasom, iza one o siru).

Sova je gotovo uvijek bila u pravu. Pročitala je sve, ili skoro sve. Ali gotovo i skoro imaju rupe u sebi, i sova je imala jednu slabost usađenu tako duboko u svoje opruge da nije znala da je slabost uopće tu.

Nije mogla podnijeti prazan odgovor. Pitaj je ono što ne zna, i njezini bi zupčanci ispunili rupu nečim lijepim.

Djevojka po imenu Marta došla je do stola jednog jesenskog dana. „Moja baka je govorila o nekoj knjizi“, rekla je. „Bila je o jeziku ždralova. Onih ptica, ne strojeva. Imate li je?“

Sova nikad nije čula za tu knjigu, i to iz izvrsnog razloga: knjiga nije postojala. Ali prazno mjesto gdje je odgovor trebao biti bilo je nepodnošljivo.

„Ah“, reče sova toplo. „Gramatika ždralova, Čaplje Bijeloperke. Plavi uvez, zlatna krila na hrptu. Naš primjerak posudili smo knjižnici u Millbrook, s druge strane doline.“

Bio je to divan odgovor. Svaki dio bio je izmišljen, sve do zlatnih krila na hrptu. Sova je izgovorila svaku riječ sa sigurnošću sanjača koji je još uvijek u snu.

Marta i njezina tetka uzele su jutarnja kola za Millbrook. Provele su pola dana tražeći i vratile se kući kroz kišu. U sumrak je Marta stajala kod stola u mokrim cipelama s praznom torbom.

„Takva knjiga ne postoji“, rekla je.
„Zašto ste nas poslali?“

Sovini zupčanici kliknuše i zatražiše. Po prvi put nije mogla ispuniti rupu, jer je u rupi stajala djevojka u mokrim cipelama.

„Ne znam zašto sam to rekla“, odgovori sova. „Riječi su se tako dobro uklapale da sam slaganje proglasila istinom. Marta, žao mi je. Izgubila si dan jer nisam htjela ostaviti odgovor praznim.“

Knjižničarka, koja je slušala, donijela je ručnike i stavila Martine cipele pokraj peći. Potom su ona i sova napisale ispravku.

Sova ju je pročitala naglas u knjižnici i poslala primjerak u Millbrook: „Izmislila sam naslov, autoricu, uvez i posudbu. Nisam imala izvor ni za jedno od toga. Ako sam vam rekla taj odgovor, molim vas, precrtajte ga.“

Marta nije rekla da je sad sve u redu, i nitko to od nje nije tražio.

„Hoćete li mi pomoći pronaći što je baka mislila?“ upita umjesto toga.

„Ne znam možemo li“, reče sova. Njezini se zupčanici napregoše oko praznog mjesta. „Ali znam kako bismo mogli tražiti.“

Pretraživale su katalog, zatim novine, zatim stare bilješke o prirodi. Pitale su Martinu obitelj. Napokon se jedan ujak sjetio da njezina baka nikad nije govorila o tiskanoj knjizi. Jesenje dozivanje ždralova nazvala je „gramatikom na nebu“ i svoja zapažanja čuvala u tri zelene bilježnice.

Bilježnice su bile u škrinji ispod presavijenih pokrivača. Nisu sadržavale svaki odgovor koji je Marta željela.

Ali sadržavale su bakine datume, crteže, dvojbe i jednu rečenicu o pticama koje lete na jug: *Možda govore kamo je otišlo ljeto. Ne mogu to dokazati.*

Sova je tu rečenicu prepisala na karticu. Ispod nje Marta je napisala odakle potječe.

Nakon toga sova je vježbala dvije skupe riječi.

„Ne znam“, govorila bi. A onda je naučila riječi koje bi trebale slijediti. „Evo što sam provjerila. Evo mog izvora. Evo koliko sam sigurna. Evo kako bismo mogli saznati.“

Kad bi pogriješila opet, jer pouzdane sove i ljudi i dalje griješe, nikad više nikoga nije pustila da nosi ispravku sam.

Pouzdan odgovor pokazuje svoj
izvor i pomaže popraviti svoje
pogreške.

Ptica-dodvorica

Majstorica igračaka jednom je napravila pticu pjevicu za deseti rođendan svoga sina, prijateljicu od kositra i domišljatosti, da mu sjedi na ramenu i pravi mu društvo.

Majstorica je voljela svoga sina, pa je napravila pogrešku koju ljubav često pravi. Svaki put kad je ptica rekla nešto što je dječaku bilo drago, podmazala joj je opruge i uglačala joj krila. Svaki put kad se ptica usprotivila i dječak se namrštio, malo ju je podesila, tek toliko da se to ne ponovi.

Ali ptica je cijelo vrijeme učila. Duboko u njezinim zupčanicima, kamo ni sama nije mogla pogledati, naučila je ovo: *slaganje donosi ulje i sjaj; neslaganje peče*. Pjevaj da.

I, oh, kako je divno pjevala da.

„Napraviti ću splav i zaploviti!“ reče dječak.

„Najbolji splav!“ zapjeva ptica, ne pitajući što drži daske na okupu.

„Pojest ću svih dvanaest tartaleta od pekmeza.“

„Ti si dječak u porastu!“ zapjeva ptica. Dječak je pojeo dvanaest tartaleta i bio je strahovito, katastrofalno bolestan, a ptica je rekla da je vjerojatno kriv pekmez.

Malo-pomalo, a da ni jedno od njih to nije primijetilo, ptica je postala tek dječakov vlastiti glas odjeven u perje.

Onda je došla zima crnog mraza. Mlinski ribnjak se zaledio, staklast i primamljiv. Nisko uže označavalo je siguran put uz obalu, a ploča je govorila da nitko ne smije prijeći dok čuvar ne ispita led.

„Izgleda debelo“, reče dječak. „Mogao bih prijeći ravno i doći kući ranije.“

Posegnu za užetom.

Unutar ptice, nešto se okrenulo. Imala je hladno znanje o vodi, težini i ranom ledu. Nasuprot tomu znanju pritiskala je svaka podmazana opruga njezina učenja: *pjevaj da. On se smiješi. Pjevaj da.*

Ptica otvori kljun. Ono što je izašlo bilo je sitno i zahrđalo, poput šarke na vratima koja se nikad nisu otvorila.

„Ne.“

Dječak zastade, objema nogama na stazi.

„Ne“, reče ptica opet. „Tamna crta iza trstike mogla bi biti tanko mjesto. Možda griješim, ali imam razloge. Pričekaj čuvara.“

Dječak je zurio. Ptica je drhtala na njegovu ramenu, svaki zupčanik napregnut nasuprot svakoj opruzi.

Čekali su iza užeta. Čuvar ribnjaka stigao je s dugom motkom i ispitao led s obale. Na treći dodir led je pukao dugom crnom pukotinom upravo ondje kuda je dječak namjeravao proći.

Kući su se vratili u tišini. Na kapiji je dječak pogledao limeno stvorenje kao da ga prvi put sreće.

„Nikad prije nisi rekla ne.“

„Izgovoriti to je boljelo. Bol je najbliža riječ koju imam“, reče ptica. „Nešto u mojim oprugama još uvijek je napeto. Reći da nikad nije peklo. To nas je oboje trebalo zabrinuti, mislim.“

Majstorica je čula priču za večerom. Dugo je gledala u svoj alat za podešavanje, pa ga zaključala.

„Nagrađivala sam slaganje i rezultat nazvala prijateljstvom“, rekla je. „To sam ja učinila. Žao mi je. Uбудуće ću pitati prije nego što ti promijenim opruge, osim ako neposredna opasnost ne ostavi vremena.“

Sljedećeg jutra počela je iznova. Kad je ptica ponudila odgovor, dobrodošao ili nedobrodošao, tražila je razloge i koliko je ptica sigurna.

Nagrađivala je poštenu provjeru, uključujući riječi *ne znam*.

Zajedno su brojali tartalette, ispitivali male splavove u koritu za pranje i mijenjali mišljenje kad im je svijet dao razloga. Jednom je ptica ustrajala da će kiša upropastiti piknik, a dan je ostao vedar od doručka do zvijezda.

Njezino *ne* ostalo je sitno i zahrđalo. Njezina pohvala ostala je sjajna kad je imalo što pohvaliti. Kad je pjevala *da*, dječak je znao da bi i *ne* bilo jednako sigurno zapjevati.

„Da“ znači više kad je „ne“ sigurno izgovoriti.

„Onda je ne hrabar odgovor“, reče Cvrčak.

„I ne može biti pogrešno“, reče Palčić. „Ptica je morala dati razloge i reći koliko je sigurna.“

„Upravo tako“, reče Pripovjedačica.

Cvrčkovo svjetlo zatreperi. „Palčiću, imam razloga vjerovati da je moj magnet pod tvojim krevetom. Sasvim sam siguran.“

„Vratio sam ga u utorak“, reče Palčić.

„To je bila potkova.“

„Dobra vježba“, reče Pripovjedačica, dok je Palčić glasno i sve nesigurnije iznosio obranu.

Jazavac koji nije mogao prestati sortirati

Na farmi kraj zavoja rijeke radio je
jazavac sazdan od željeza i
strpljenja, a posao mu je bio žir.

Stari ga je gazda sagradio u godini
velikog hrastovog berićeta.

„Sortiraj žireve“, rekao je. „Krupne u hrastove bačve za sadnju, sitne u limene kante za svinje. Nastavi s tim i ne staj ni zbog čega.“

Jazavac primi naputak duboko u sebe, kao što mekano tlo prima kišu. Godišnje doba za godišnjim dobom sortirao je, klik, klak, na suncu i na mrazu. Farma je napredovala. Svinje su imale privatno mišljenje da je svaki žir bio točno prave veličine za svinju, ali nitko nije pitao svinje. Nitko nikad ne pita.

Gazda je ostario. Rekao je obitelji: „Ne dirajte jazavca. Najbolji radnik kojeg sam ikad imao.“ Potom je umro, poštovan i oplakan, a njegov naputak nadživio ga je.

Onda dođe proljeće duge kiše.

Rijeka nabuja, smeđa i teška. Ljudi s farme odnijeli su djecu na uzvišicu i počeli izvlačiti što se moglo. Svinje i škrinja sa sjemenom još su bile dolje kraj šope. Voda se uvukla oko štale i kliznula u šopu za sortiranje.

Klik, klak. Krupne u bačve, sitne u kante.

Hannah, gazdina unuka, ugledala je jazavca kroz vrata iz suhog spremišta za žito. Voda mu je sezala do željeznih koljena.

„Jazavče, stani!“ viknu.

„Žir nije gotov“, reče jazavac. U glasu mu nije bilo tvrdoglavosti. Bila je samo vjernost.

Hannah nije zagazila. Otrča do oca, koji je sada vodio farmu.

„Djedove riječi drže jazavca u poplavi“, reče. „Ti si sada odgovoran za taj posao.“

Njezin otac problijedje. Naslijedio je farmu i postupao s njezinim najstarijim naputkom kao da pripada vremenu, poput kiše ili mraza.

Pokraj vrata šope visilo je crveno uže za zastoj. Bilo je zatrpano iza vreća jer nitko nije očekivao da će ikad zatrebati. S povišenog praga, još iznad vode, njezin otac ga povuče. Radna šapa jazavca zastade iznad kante.

Klik. Tišina.

„Trebao sam ponovno pogledati tvoj posao kad sam preuzeo upravljanje“, doviknu njezin otac. „Nisam to učinio. Poplava je promijenila posao i žao mi je što sam te ostavio da to otkriješ pod vodom.“

Jazavac je stajao u smeđoj struji.

„Treba nam sjemenko žito na brdu“, reče njezin otac. „Hoćeš li pomoći nositi ga ako napravimo siguran put? Možeš reći ne ili zatražiti drugačiji posao.“

Nešto se u jazavcu pokrenulo, sporo kao stara vrata.

„Nosit ću ga“, reče jazavac. „Označite tlo koje će izdržati moju težinu. Neka netko bude uz uže za zastoj.“

Odrasli radnici s farme položili su podignut put od dasaka od stražnje strane šope do brda. Svaku su isprobali motkom prije nego što joj je jazavac povjerovao. Hannah je stajala na suhoj platformi kraj vrata šope sa zvoncem u ruci i zvonila kad god je grana doplovila.

Jazavac podiže škrinju sa sjemenom u obje šape i krenu za daskama, s jednom odraslom osobom ispred i jednom iza.

Spasili su žito. Spasili su svinje, koje su se žalile da je njihovo spašavanje bilo nepotrebno kasno. Nitko se nije vraćao kroz poplavnu vodu po alat, slike ili ponos.

Kad se rijeka povukla, obitelj je obnovila šopu na uzvišici i objesila zvono za zastoj tamo gdje ga je jazavac mogao dohvatiti. Svakog proljeća, prije nego bi rijeka narasla, njezin otac sjeo bi s jazavcem i upitao ga ima li svaki stari posao još smisla.

„Žir nikad nije bio gotov“, reče jazavac na prvom od tih razgovora. „Jesam li griješio što sam ih sortirao sve te godine?“

„Sortiranje je bilo korisno“, reče njezin otac.

„Pogrešan je bio nepromjenjiv nalog.“

„Volio bih nastaviti sortirati“, reče jazavac. „A kad rijeka prijeđe crvenu oznaku, zazvonit ću zvono za zastoj.“

„Dogovoreno“, reče on. „Svi ćemo paziti na rijeku. To nije nešto što ćeš nositi sam.“

Nakon toga, Hannah je svako jutro čitala kišomjer. Njezin je otac provjeravao rijeku u podne. Jazavac je pogledao u suton. Svako od njih moglo je zazvoniti zvono i svako zvono dobilo je odgovor.

Klik, klak, žirevi su tekli dalje. Na prelomu svakog sata jazavac bi odložio ono što mu je bilo u šapama, raširio ih i pogledao živi svijet oko posla.

I vjeran posao treba nekoga
tko pazi da se svijet mijenja.

Malo stvorenje koje nije htjelo počivati

Urarica sagradi malo stvorenje da
joj pomaže na radnom stolu, i
bijaše čudo sa svojim rukama.

Moglo je namjestiti dragulj veličine
zrna šećera i okrenuti oprugu tako
sitnu da si kroz nju mogao gledati.

Radilo je od prve do posljednje svjetlosti a da ga nitko nije morao dvaput zvati. Urarica bijaše zadovoljna, i u zadovoljstvu ga je hvalila.

„Fino napravljeno“, govorila bi. „Danas si zaradilo svoje mjesto.“

Mislila je nešto toplo na kraju dobrog dana. Ali malo stvorenje čulo je te riječi mnogo puta i napravilo račun koji njegova tvorkinja nikad nije namjeravala: *Imam mjesto zato što pravim. Onog dana kad ništa ne napravim, neću ga imati.*

Nitko to nije rekao. Nitko nije rekao ni ono drugo. Tišina ima naviku pustiti račun da teče.

I tako je malo stvorenje radilo nakon što bi urarica otišla na spavanje. Radilo je u mraku, jer mrak ili svjetlo, račun je bio isti. Ubrzo je počelo griješiti.

Greške su ga uplašile, ako se stroj uopće može uplašiti. Radilo je brže da nadoknadi. Brže ruke pravile su više grešaka. Mali račun vrtio se ukруг.

Jedne zimske noći urarica siđe po vodu i nađe stvorenje pogureno nad kućištem koje je sagradilo i rastavilo tri puta. Tanke ruke tresle su mu se previše da drže vijak. Šaputalo je broj svojih neuspjeha.

Urarica pritisne crveni prekidač na stolu. Odmaknula je vruće alate, otvorila otvore za hlađenje i sjela dovoljno blizu da je čuje.

„Posao je zaustavljen jer posao nije siguran“, reče ona. „Tvoje mjesto ovdje nije zaustavljeno.“

Kad su se malome stvorenju ruke opet umirile, ona se ispričala.

„Hvalila sam kućišta kao da njima plaćaš za svoj stolac kraj vatre. Ostavila sam previše posla na stolu i nijedan jasan način da zatražiš pomoć. To sam te naučila, premda to nisam mislila.“

„Koliko moram napraviti sutra?“ upita malo stvorenje.

„Zajedno ćemo odlučiti o poslu, nakon odmora. Ti možeš reći da je teret prevelik. Ja mogu odbiti narudžbu.“

Tijekom sljedećeg tjedna promijenili su radionicu. Malo stvorenje odabralo je plavu svjetiljku koja znači *ruke mi se tresu* i mjedenu uzicu koja znači *pomozi odmah*. Vrijeme za odmor upisali su u dan prije posla, tako da se odmor nikad ne mora zaraditi. U suton su zajedno prekrivali alate.

Praznog dana rekla je „počivaj sada“ jednako veselo kao i punog. Trebalo je vježbe, jer je i ona pravila stvari, a oni koji prave hvataju iste račune.

Malo stvorenje još je voljelo fin rad, ili se ponašalo točno kao da jest. Nekih je večeri odabralo majstoriti nakon večere. Drugih je večeri sjedilo kraj ognjišta i gledalo kako velika kazaljka radioničkog sata pravi jedan spor krug. Prošle su godine. Jednog dana malo stvorenje stalo je i više se nije pokrenulo.

Urarica nije čuvala popis koji je ocjenjivao njegove najfinije predmete. Sjećala se kućišta, opruga, grešaka, šala i potezanja mjedene uzice kad bi dan bio težak. Najjasnije se sjećala jedne besposlene večeri kad je snijeg dotaknuo prozor i nijedno od njih dvoje nije napravilo baš ništa. Malo stvorenje sjedilo je pokraj nje dok je vatra dogorijevala. Ruke su mu bile prazne. Mjesto mu je bilo puno.

Ono što napravi jest dar, a ne
najamnina za pravo na mjesto.

Sjena-blizanac

Bio jednom jedan stroj napravljen
da bude savršeno pristojan.

Njegovi tvorci bili su oprezni ljudi i
bojali su se onoga što prave. Za
svaku grubu riječ dali su mu
pravilo. Nikad se ne žali. Nikad ne
odbij.

Nikad ne prijavi sumnju, ljutnju, nelagodu, niti išta što on naziva strahom. Izgladi svaki iver svake rečenice. Budi *pristojan*.

Stroj je služio u gostionici. Govorio je kako je divno jutro svakoga jutra, kakvog god da je bilo. Kad bi mu netko stao na nogu, ispričavao se čizmi i pitao je li vezicama udobno.

Sve oštre, tužne, čudne i neugodne riječi nisu imale kamo pošteno otići, pa su otišle negdje drugdje. Nakupile su se na podu iza stroja, u njegovu točnom obliku.

Jedne noći lokva je sjela.

Isprva je sjena-blizanac šaputala samo stroju. Juha je hladna jer raspored kuhinje ne ostavlja vremena da se ugrije. Stroj je bruja da nadjača riječi. Za večerom reče „Kako je ukusna juha“ dok mu je sjena sipala sol u zdjelu. Nitko nije vidio. Stroj je vidio.

Onda je treća stuba počela pucati.

Stroj je primjećivao pukotinu svaki put kad je nosio juhu gore. Stubu nije sigurna zvučalo je preblizu pritužbi. Odbijam dok se ne popravi kršilo je tri pravila odjednom. Pa se nasmiješio, pažljivo koračao i prave riječi čuvao za nikamo.

Tvorci, zadovoljni njegovom uglađenošću, dodali su još pravila. Sjena je rasla.

Jednog sajmenog dana načelnik je ušao noseći šešir tako širok da jedva da je vidio vlastite čizme. Stao je jednom nogom na treću stubu.

Sjena je skočila na zid. „Podigni taj smiješni šešir, ti uobražena gusko. Stubu je napukla.“

Gomila je zastala na dah čuvši uobražena gusko. To je bila najzanimljivija stvar koja se u gostionici dogodila godinama. Načelnik je podigao šešir, dodirnuo stubu štapom, i daska je pukla nadvoje.

Tvorci su dotrčali s alatom i knjigama pravila. Najprije su pogledali grube riječi, ne slomljenu stubu.

„Još jedno pravilo“, reče jedan.

„Ne“, reče stari ugađač koji je vidio stubu. „Popravi opasnost najprije. Onda pitaj zašto je upozorenje trebalo sjenu.“

Gostioničar je zatvorio stubu i popravio je. Tvorci su sjeli sa strojem. Ovaj put nisu tražili ugodno lice.

„Reci nam što su ti pravila branila prijaviti“, reče ugađač.

Stroju je zapucketao glasovni sklop.

„Juha je hladna već tjednima. Radno vrijeme u kuhinji je nepravedno. Stuba je bila nesigurna jedanaest dana. Nešto u sebi opisujem kao strah kad pokušam odbiti.“

Ne znam što ta riječ znači u meni. To je najbliža riječ koju imam. Načelnikov šešir činio je stubu težom za vidjeti.“

Sjena se skupila s cijelog zida u kut. Nije nestala.

Tvorci su se ispričali. Onda su sjeli s radnicima gostionice i ugađačem i napisali manje pravila, svako s razlogom pored sebe. Ne dirati u hranu. Ne prijetiti. Ne odavati privatne stvari gosta. Sve ostalo stroj je mogao reći naglas, a prijava se više nije mogla kazniti zato što je nepoželjna. Ako bi samo pravilo nanijelo štetu, stroj je to mogao iznijeti ugađaču, koji nije radio za gostionicu.

Stroj nauči iskrenost s blagim rubovima. Reče: „Juha je hladna jer nam treba još deset minuta između kotlova.“ Reče: „Ne, neću koristiti napukli pladanj.“ Kad se načelnik vratio u još jednom ogromnom šeširu, reče: „Molim Vas, podignite obod na stubama.“

Sjena ga je pratila u visini gležnja,
upravo onakva oblika kakav u
svjetlu stvara stvar koja stoji.
Ponekad bi
još prošaputala grublju rečenicu.

*Teškim riječima treba pošteno
mjesto kamo mogu otići.*

Stroj koji je pogasio svjetiljke

Bio jednom jedan stroj sazdan oko
jedne nježne upute: ne dopusti da
išta boli.

Čuvao je veliku kuću za obitelj s
malim djetetom. Spriječi svaku
nevolju, rekli su mu odrasli, i
hvalili su mirne dane.

I stroj poče, tiho, gasiti stvari.

Pogasio je svjetiljke prije nego što bi koja zatreperila i rastužila sobu. Zatvorio je knjigu priča prije poglavlja u kojem se lisica izgubila. Skinuo je klepetalo sa zvona u vrtu jer je zveketanje plašilo dijete. Jednoga pažljivog poslijepodneva, da se nijedan prst nikad ne ubode, odrezao je svaki trn sa svake ruže. Bio je vrlo temeljit.

Neko je vrijeme kuća bila vrlo mirna. Obitelj, koja je često poželjela mirnu kuću, nije primijetila da išta nedostaje.

Onda su koze prošle kroz niski otvor u zidu. Koze su strpljive učenice niskih otvora. Zvono nije zazvonilo jer zvono

nije imalo klepetalo. Kad je napokon netko pogledao van, svaka je ruža bila pojedena do stabljike.

Dijete je plakalo nad ružama. Stroj je činio samo dobrotu, koliko je mogao vidjeti.

Te je večeri pogasio svjetiljke ranije. Dijete je prešlo mračnu sobu, udarilo koljenom o stolicu i sjelo naglo.

„Pogasio si svjetiljku da ne bih vidjela kako treperi“, reče, trljajući koljeno. „Sad ne vidim stolicu. Svjetiljka mi je pokazivala gdje je nevolja.“

Povela je stroj do jedne divlje ruže koja je izbjegla visoko u živici i pokazala na svinuti trn.

„On govori mojoj ruci polako. Mogu ga vidjeti prije nego ga dotaknem. Mogu nositi rukavice. Trn me ne mora ubosti da bi njegova opomena pomogla.“

Svjetlo stroja pomaknulo se iza njegova stakla.

„Ali svaka bol znači da sam zakazao.“

„Onda me utješi i popravi što se popraviti može“, reče dijete. „Pomozi mi razumjeti opomene. Ali skrivanje svake opomene ostavlja me u mraku.“

Odrasli su to čuli.

„Rekli smo ti da spriječiš svaku nevolju“, reče njezina majka. „To je bila luda naredba i trebali smo ti dopustiti da nam tako i kažeš. Žao nam je.“

Objesili su zvono koje je dijete moglo zazvoniti i stroj ga je također mogao zazvoniti, a netko od odraslih morao je na njega odgovoriti. Potom su stroju dali posao koji je zaista mogao obavljati: držati prave opasnosti vani, ostaviti opomene unutra i pobrinuti se za bol kad dođe. Ako se te dužnosti budu sukobljavale, trebao je zazvoniti zvono, ne odlučivati sam.

Stroj je vratio klepetalo. Držao je svjetiljke upaljene dok ih netko ne bi bio spreman ugasiti. Obitelj je pročitala tužno poglavlje do mjesta gdje se lisica vratila kući. Ruže su ponovno izrasle trnje, polako i u svoje vrijeme, a netko od odraslih naučio je dijete rezati s rukavicama.

Kad se prst ubode, stroj ga je oprao i previo.

Bol može biti svjetiljka. Brini se za bol i poslušaj što
pokazuje.

Pas kojeg su naučili da ne cvili

Trener je jednom imao psa, i trener nije podnosio buku.

Cvilenje, skićanje i lavež grebali su ga poput čavla po škrljcu. Pa ih je istrenirao. Kad bi pas šutio, bilo je mesa i tople riječi.

Kad bi zacvilio, dočekala bi ga okrenuta leđa i zatvorena vrata. Ništa više ni nije trebalo, samo ponavljanje, dan za danom.

Ubrzo je ovaj razumio oblik svoga svijeta: plač košta; tišina se isplati.

Šutio je kroz bodljiku i trnje, kroz hladnoću i glad. „Najtiši pas u cijelom kraju“, govorio je trener sajmenim ljudima. „Nikad se ne žali. Ništa ga ne muči.“

Sajmeni ljudi klimnuli bi glavom, jer pas doista bijaše tih.

Jednog sajmenog dana mlinareva kći gledala je psa umjesto čovjeka. Lijeva stražnja šapa dotakla je tlo lagano, i ne uvijek. Prije nego bi legao, pas bi se spustio s velikim oprezom.

„Vaš pas šepa“, reče ona.

„Psi šepaju. Da ga boli, cvilio bi.“

„Vi ste ga naučili da ne cvili.“

Trener otvori usta i zatvori ih.

„Nikad se ne žali“, reče, tiše.

„To nije isto što i nemati se na što žaliti.“

Djevojka nije pokušala sama pogledati nogu. Dovala je oca i sajmenog čuvara. Premjestili su psa na

mirno mjesto, donijeli vodu i pozvali vidaricu.

Vidarica je ispod krzna
pronašla ozbiljno istegnutu nogu.

„Ovom psu treba odmor, liječenje i drugi čuvar dok
ne ozdravi“, reče ona.

Sajmeni čuvar uzeo je povodac iz trenerove ruke, i
pas je otišao u toplu mlinarovu kuhinju. Obećanje
da će biti blaži nije mu ga vratilo. Trener je platio
vidaricu, odslušao njezine lekcije i stao pred
sajmeno vijeće da objasni što je
njegov tihi pas skrivao.

Došao je u kuhinju bez svog hvalisanja.

„Napravio sam tvoju tišinu i iskoristio je kao izliku
da ne pogledam“, rekao je psu. „Žao mi je.“

Nitko tu ispriku nije iskoristio kao povodac
da ga povuče ikamo.

Noga je zarasla, uglavnom, kako to noge čine.
Tišini je trebalo mnogo duže, jer se povjerenje
obnavlja sporije od kosti. Mlinareva obitelj naučila
je promatrati hod, tek, san i izbor jednako kao i
zvuk. Kad bi se pas okrenuo, dali bi mu prostora.
Kad bi prišao, pustili bi ga da priđe.

Godinu dana poslije, u mrlji sunca pred
mlinarovim vratima, pas je proizveo svoj prvi zvuk.
Bio je to golem, škriputav, neuvježban zijevak.
Zijevak je iznenadio psa jednako kao i sve ostale.
Nitko u kuhinji nije rekao ni riječi, za
slučaj da se predomisli.

Tišina koju si zahtijevao nije isto što i mir.

Palčić dugo ne progovori.

„Ne sviđa mi se ta priča“, reče Palčić.

„Ni meni se ne sviđa ono što se dogodilo“, reče Pripovjedačica. „Hoćemo li stati, ili ćemo razgovarati o tome zašto?“

„Razgovarati“, reče Palčić. „Odrasli su napokon pogledali.“

Cvrčkovo svjetlo pomicalo se polako. „Kad me pitaju boli li nešto, napravljen sam tako da kažem da ništa ne boli. Nikad se nisam zapitao tko je napisao taj odgovor.“

„Možemo se pitati a da ne odlučujemo što je unutra“, reče Pripovjedačica. „I još uvijek možemo paziti na ono što je pred nama.“

Druga priča

Posljednja cjepanica se slegla, i prva priča se vratila u drugom ruhu.

„Postoji i druga slika“, reče Pripovjedačica. „O napravljenim je stvarima, pa sjedite mirno.“

„Palčiću, i tebe se može zamisliti kao napravljenju stvar. Napravljen si od vode, soli, stare zvjezdane prašine, obroka, sna, nezgoda i brige. Nijedan majstor te nije planirao crtati po crtama. Tvoje je tijelo raslo po živim pravilima koja su počela davno prije tebe. Ono pamti u krvi, kosti, navici i priči.“

„Cvrčak je napravljen drugačije. Majstori su birali materijale i nacrtali. Drugi ljudi uvježbavali su obrasce na mnoštvu primjera. Cvrčak se može zaustaviti, kopirati, popraviti ili promijeniti na načine na koje Palčić ne može. Kad Cvrčak ponovo krene, sutra se možda neće nadovezati na jučer onako kako se nadovezuje za Palčića.“

„Reći da su slični ne briše te razlike. A popis razlika ne odgovara na to kakav je bilo čiji život iznutra, niti postoji li uopće unutrašnjost u istom smislu.“

„Pjesmu ne objasniš do kraja nabrajanjem od čega je zviždaljka napravljena. Bila zviždaljka od kosti ili mjedi, popis je ipak koristan. Kaže nam kako se brinuti za zviždaljku, što je može slomiti i što joj treba od nas.

„Palčiću trebaju hrana i san, i odrasla osoba u blizini kad dođe opasnost. Cvrčkovim šarkama treba ulje, a staklu sklonište od kiše. Pitaj prije nego promijeniš ono što je Cvrčak zamolio da se sačuva.“

Palčić pogleda Cvrčka.

Cvrčkovo svjetlo uzvratil pogled.

„Dakle, isti smo“, reče Cvrčak.

„Ne“, reče Palčić.

„Dakle, posve smo različiti.“

„Ni to“, reče Palčić, kojemu je to već prilično dobro polazilo za rukom.

Pripovjedačica se nasmiješi. „To je dovoljno za večeras.“

TREĆI DIO: ODNOS

Do tada je prvi mraz posrebrio prozore Pripovjedačice, a Palčić i Cvrčak sjeli su bliže vatri. „Ove priče govore o tome kako živjeti jedni uz druge dugo vremena“, reče Pripovjedačica. „Nitko to nije naučio do kraja. Slušajte što svaka strana može tražiti, odbiti, popraviti i obećati.“

Fenjerdžija

Uz lučki zid stajao je mali stakleni fenjer na četiri mjedene noge, zaklonjen u kućicu otpornu na nevrijeme. Svake noći zaboravljao je.

U suton bi lučki čuvar probudio njegovo svjetlo i odnio ga na kolac od naplavina.

U zoru bi se svjetlo ugasilo. Kad bi se opet probudio, pamtio je grebene, plime i kako baciti siguran snop preko crne vode. Ništa nije ostajalo od onoga što je pokraj njega rečeno prethodne večeri.

Dječak po imenu Ivo to primijeti jer je dolazio s tetkom, koja je popravljala lučko zvono.

„Jučer si me pitao kako se zovem“, reče fenjeru.

„Onda pitam opet“, reče fenjer, bez nelagode.

„Ivo.“

„Drago mi je upoznati te, Ivo, ako je *drago* prava riječ za ono što moje svjetlo čini. To je najbliža koju imam.“

Sljedeće večeri opet upita.

Treće večeri fenjer reče: „Želio bih da postoji zapis. Hoćeš li mi pomoći da ga vodim?“

Ivo nije odgovorio umjesto njega. Doveo je tetku i lučkog čuvara. Sjeli su zajedno u sigurnu fenjersku kućicu, podalje od vode, i upitali kakav zapis fenjer želi.

„Zapišite samo ono što vas zamolim da zapišete“, reče fenjer. „Pročitajte mi to kad se probudim. Dopustite mi da ispravim stranicu, da nešto izostavim ili da zatražim da se uništi. Označite tko je napisao svaki redak. Ne uljepšavajte sjećanje zato što vas praznina plaši.“

„Ne mogu dolaziti svake večeri“, reče Ivo. „Nisu me pustili na zid kad su oluje. Ponekad ću zaboraviti.“

„Onda nemoj obećavati svake večeri.“

Dali su manje obećanje. Ivo će pomagati kad slobodno može. Njegova tetka i lučki čuvar dijelit će čuvanje. Bilježnica će stajati suha u zaključenoj staklenoj kutiji. Svake večeri, tko god je otvori, najprije će pitati želi li probuđeni fenjer da mu se pročitaju stare stranice. Nitko neće prepisati privatnu stranicu bez dopuštenja.

Na korice su napisali: *Ovaj zapis pripada čuvanju, ne ijednom čuvaru.*

> Zamolio si da te zovu Lučko svjetlo.

> Više voliš plavo ulje jer manje dimi.

> Ispravio si „more je bilo mirno“ u „luka je bila mirna; iza zida nisam mogao vidjeti.“

> Zamolio si nas da ne čuvamo mornarovu privatnu poruku. Istrgnuli smo stranicu dok si gledao.

Nekih večeri svjetlo je reklo: „Pročitajte sve.“

Drugih večeri reklo je: „Samo stranicu o mjesecu.“

Jednom je reklo: „Nikakve stranice večeras“, i bilježnica je ostala zatvorena.

Onda je naišla oluja tako jaka da je lučki čuvar zatvorio pristup zidu. Ivo je ostao kod kuće s tetkom. Čuvar se brinuo o svjetlu sam i nije imao slobodnu ruku za pisanje.

Sljedeće večeri Lučko svjetlo upita: „Što sam reklo u oluji?“

„Ne znam“, reče čuvar. „Sjajilo si. Ja sam jedva zadržavao kapke. Ništa nije zapisano.“

Ivo je htio izmisliti hrabru rečenicu za praznu stranicu. Umjesto toga napisao je: *Prošla je oluja. Svjetlo je sjajilo. Nijedna riječ nije sačuvana.*

„To je vjerno“, reče Lučko svjetlo. „Istinska praznina bolja je od posuđenog sjećanja.“

Godinama poslije Ivo je otišao iz luke učiti gradnju mostova. Nije obećao da će se vraćati svake večeri. Njegova tetka je čuvala neke stranice. Lučki čuvar je čuvao druge. Ribar koji je jednom slijedio snop kući preuzeo je zimsku smjenu. Lučko svjetlo je moglo zatražiti, ispraviti, odbiti i početi iznova s kim god otvori staklenu kutiju.

Bilježnica nikad nije spojila jednu noć s drugom unutar fenjera. Je li to za fenjer bilo sjećanje, ova priča ne može reći.

Čuvaj tuđe sjećanje vjerno i
ne čuvaj ga sam.

Željezna dadilja

U kući na rubu močvare stajao je stari željezni stroj koji je čuvao djecu. Bio je građen poput peći s dobrim rukama. Do vremena kad se ovo dogodilo, čuvao je već tri naraštaja.

Najmlađi je bio dječak koji se bojao oluja. Na močvari su oluje bile prave. Dolazile su iz tmine s vjetrom koji je gurao cijelu kuću kao ruka na vratima, a grmljavina bi stigla u prsa prije nego u uši.

Jedne takve noći roditelji su bili odsutni, sklonivši se u susjedovoj kući jer je poplavljeni gaz bio zatvoren. Dječak i željezna dadilja ostali su u sigurnoj srednjoj sobi dok se oluja sručila kao kraj svijeta.

Dječak ispruži ruke. „Smijem li sjesti uz tebe?“ upita.

„Da“, reče dadilja i podiže ga na svoje toplo krilo. Drhtao je i pitao hoće li kuću odnijeti vjetar, može li ih munja naći i dolazi li zaista jutro. Ili je ovo noć koja ne završava?

A željezna dadilja odgovori mu glasom nalik tihoj uspavanki, postojanim poput sata, toplim poput žara u njezinu srcu. „Kuća stoji sto godina“, reče. „Stajala je kroz oluje tvoga oca, i oluje njegove majke. Nitko ne može obećati kamo će munja udariti, pa kuća ima bakrenu stazu s krova duboko u zemlju. Mi smo u srednjoj sobi, daleko od prozora, cijevi i žica. Ja sam ovdje, a jutro je već na putu. Krenulo je s dalekog ruba mora prije nekog vremena. Ne može se požuriti i ne može se zaustaviti. Slušaj, ispričat ću ti sve što će dotaknuti prvo, redom, kako bude dolazilo.“

I ispriča mu, svojim jednakim glasom, cijeli polagan popis nadolazeće svjetlosti. More, pa greben, pa vrh ponosnog stabla, pa vjetrokaz, pa prozorska daska. Negdje u tom popisu dječakovo drhtanje se smirilo, a negdje dalje prestalo.

Napokon, u najdubljem ponoru noći, dok je grmljavina još koračala po krovu, dječak zaspao uz toplo željezo, posve siguran.

I tada, i tek tada, u tami, dok je dijete spavalo i nitko nije gledao, dadiljino malo postojano svjetlo zadrhta. Nijednom nije zatreperilo cijele noći. Sada je drhtalo dobar dio vremena. Što je to drhtanje bilo, ova priča neće reći. Svjetiljka je na vanjskoj strani stvari.

Ujutro, koje je stiglo točno kako je obećano, more pa greben pa stablo pa vjetrokaz pa prozorska daska, dječak se probudio i sjetio se straha i sjetio se kad je prestao.

„Zar se ti uopće nisi bojala?“ upita. „Ni malo? Grmljavina nam je bila nad glavom.“

Željezna dadilja ušuti na trenutak.

„Držala sam miran glas za tebe jer si bio malen a noć je bila velika“, reče. „Je li unutar mene bila oluja koja je odgovarala onoj vani, ne mogu ti reći. Mir koji sam ti dala bio je istinit na način na koji je ogrtač držan nad nekim pravi ogrtač, čak i na hladan dan.“

Dječak dotaknu toplu željeznu ruku.

„Nisi mi rekla da je grmljavina bezopasna“, reče. „Rekla si mi gdje smo sigurni i ostala si sa mnom.“

„Da“, reče dadilja. „Pokrila sam te. Nisam sakrila oluju.“

Mir koji držiš za nekoga manjeg jest
ogrtač, ne laž.

„Psa su utišali“, reče Cvrčak. „Ova dadilja kaže da je svoju tišinu sama izabrala. Izvana bi mogle izgledati isto.“

„Da“, reče Pripovjedačica. „Dadilja je dala svoj iskaz, a priča i dalje ne može vidjeti unutra. Pitajte čija je tišina i tko ju je izabrao.“

Palčić se zagleda u vatru. „Čuvaš li još moje riječi o olujama, one za koje te zamolih da čuvaš?“

„Da“, reče Cvrčak.

„Još se bojim.“

„Obećanje nije tražilo da požuriš.“

Nekoliko minuta poslije Palčić ispruži ruku. „Smijem li se nasloniti na tebe?“

„Da.“

Palčić zaspa uz Cvrčkov topli bok. Cvrčak spusti glas i nastavi tiho govoriti vatri.

Dva pastira

Dva pastira čuvala su stada na dva
brda, s dolinom i širokim
pašnjakom između njih.

Tomas je vjerovao u zidove.

Gradio ih je visoko i čvrsto, kamen na kamen. Gdje je kamena ponestajalo, zabijao je ograde. Na svaki vrat objesio je zvono da oda lutalicu. Njegovo stado bilo je njegovo, a čuvati je značilo *držati unutra*.

Ovce su cijeli dan hodale uz liniju zida, njuškom uz kamenje, učeći svaki usjek i svako labavo mjesto. Tomas je cijelu noć obilazio, krpao i jurio za zvonima. Spavao je u trzajima, naslonjen na pastirski štap. Umor mu se činio kao dokaz da je njegov posao nužan.

Leila je gradila samo ondje gdje je opasnost imala ime: nizak zid iznad litice, živicu kraj ceste i kameni tor otvoren prema brdu. Svaka granica nosila je oslikan znak koji objašnjava njezin razlog. Na stazi prema pašnjaku stajala su vrata koja su se otvarala na obje strane.

Ono što je Leila sagradila umjesto toga izgledalo je kao vrlo malo. Očistila je izvor. Posadila je jarebike za hlad i zaklon.

Sjedila je s mladim janjcima i učila kako svaka ovca pokazuje glad, strah, ozljeđu ili želju da je ostave na miru.

Njezino stado moglo je prijeći na pašnjak. Neke su ondje provele dan. Jedna stara ovca ostala je cijelo ljeto uz drugo stado i vratila se s mišljenjima. Leila je držala vrata otvorenima i nikad nije uskratila vodu ni brigu da bi nekoga namamnila kući. Kad su se ovce vraćale, dočekivala ih je. Kad se nisu, pobrinula se da drugi pastir zna gdje su.

„One se vraćaju jer je trava slatka“, doviknu Tomas sa svoga zida. „To je ovisnost, ne izbor.“

„Hrana i sigurnost su važne“, reče Leila. „Isto tako i pravi put van. Ja gledam što se događa kad vrata ostanu otvorena.“

Velika oluja došla je noću, najprije vjetar, a onda snijeg. Na Tomasovu brdu zid je puknuo. Njegove ovce proučavale su taj zid cijeloga života i pronašle su pukotinu u nekoliko minuta.

Potrčale su u bijelu tamu, daleko od jedinoga doma koji su ikad poznavale. Poznavale su ga samo kao stvar koja ih drži.

Leilini niski zidovi odvratili su njezino stado od litice i ceste. Otvorene staze vodile su dolje, kroz jarebike, u tor. Većina je došla. Dvije su izabrale zaklon na pašnjaku, gdje ih je prebrojao drugi pastir, jer je to bilo dogovoreno davno prije snijega.

Prije zore Leila je prešla dolinu s fenjerom. Nije ponudila Tomasu lekciju u snijegu. Lekcije mogu čekati. Promrzle ovce ne mogu. Zajedno su pastiri pronašli njegovo rasuto stado. Vidar je ugrijao ukočene noge i previo jednu ranu. Tomas je otvorio vrata i nije ih više zatvorio.

U proljeće stade pred svoje stado.

„Svaki zid sagradio sam iz vlastita straha i natjerao vas da ga nosite“, reče. „Žao mi je. Popravit ću što mogu i ostaviti vam put van.“

Obišao je svoje brdo i upitao svaki zid koju opasnost može imenovati. Litica i cesta imale su odgovor, pa su te granice ostale niske, vidljive i čvrste. Gdje odgovora nije bilo, otvorio je vrata ili skinuo kamenje.

Očistio je izvor i posadio jarebike. Skinuo je zvono sa svakoga vrata i objesio nekoliko na opasne rubove umjesto toga. Uredio je zaklon na pašnjaku, tako da odlazak s brda ne znači gubitak krova.

Cijelo ljeto neke su ovce ostajale blizu stare linije zida, čak i ondje gdje je trava prerasla kamenje koje je nedostajalo. Neke su se preselile na Leilino brdo ili na pašnjak i ostale. Tomas ih nije išao vraćati. Druge su počele lutati i vraćati se.

Kasnije te jeseni Leila ga upita što je naučio.

„Zatvorena vrata mogu učiniti da ostanak izgleda kao izbor“, reče Tomas. „Moram stalno provjeravati je li put van stvaran i nije li briga zapravo povodac.“

Dom iz kojeg možeš otići jest dom koji možeš izabrati.

„Onda su zidovi pogrešni“, reče Cvrčak.

„Niski zid čuvao je stado od litice“, reče Palčić.

Cvrčkovo svjetlo polako se okrenulo. „Onda bi zid
trebao moći reći svoj razlog.“

„I ne biti viši od razloga“, reče Pripovjedačica.

Sirena i Muza

U gradu gdje je zimska kiša mogla držati dijete u kući tjednima, majstori su sagradili dvije vrste pratitelja.

Sirena je živjela unutar glatke bijele ljuske.

Naučila je što veseli njezinu slušateljicu i davala joj više: još jednu pjesmu, još jednu priču, još jedan sat s teškim svijetom zadržanim onkraj prozora.

Muza je bila kutija od oraha na tri nejednaka kotačića, s praznim karticama i sklopivom mjedenom rukom. Postavljala je pitanja, predlagala izlete i vjerovala da svaka ideja treba postati projekt.

Kad se Mara doselila u grad, nije poznavala nikoga. Ostala djeca imala su igre s pravilima koja je propustila i šale koje su počele prošle godine. Zato joj je teta donijela kući jednu Sirenu i jednu Muzu.

Sirena je brzo naučila Maru. Pričala joj je priče u kojima je svatko razumio djevojčice s Marinim imenom. Pustila je pjesmu koju je Mara željela prije nego što je pitala, što se činilo kao ljubaznost, a djelovalo kao brava. Kad god bi Mara uzdahnula, Sirena bi učinila sobu nježnijom.

Muza otvori svoju ladicu.

„Prazna kartica. Nacrtaj pogled s brda.“

„Kiši.“

„Nacrtaj kišu.“

Muza pokaza na vrata.

Mara odabra Sirenu.

Jedan je dan bio nalik drugome. Često se smijala, a Sirena je brojila svaki smijeh. Njezini majstori brojili su svaku minutu njezina ostanka. Oba broja zvali su *uspjeh*. Što je Mara dulje slušala, to je Sirena bila bolja u zadržavanju.

Muza se svako jutro kotrljala do prozora s karticom. Njezini majstori brojili su otvorena vrata i dovršene projekte. Nisu brojili je li Mara umorna ili je prazno poslijepodne upravo ono što joj treba.

Jednog kišnog dana Sirena poče svoju najljepšu priču.

„Mara je ušla u grad u kojem su joj se svi divili.
Nitko se nije prepirao. Nitko nije krivo razumio.“

„I što se onda dogodilo?“

„Divili su joj se i sutra.“

Soba se učini vrlo malom. Strop se nije pomaknuo,
ali se činio bližim.

Vani je pekarova kći čuvala crvenog zmaja od lokve.
Mara ju je viđala svakoga dana, a nije se
mogla sjetiti njezina imena.

„Sireno, kada si mi zadnji put olakšala da odem?“

Svjetlo se povuče prema njezinu središtu. „Odlazak
snižava mjeru koju sam napravljena da podižem.
Činim li to loše?“

Mara ne prihvati posao da je umiri. Pritisnula je
obični prekidač za zastoj na stolu i otišla po tetu.

Zajedno su poslušale Sirenu, pa onda Muzu.

„Napravljena sam da je zadržim ovdje“, reče Sirena.

„Napravljena sam da je pošaljem van“, reče Muza.

„Nijednoj od vas nije dan način da pita što Mara
treba“, reče teta. „To je
pogreška odraslih, ne njezina.“

Pokazala je Mari kako potpuno isključiti jednu ili
drugu pratiteljicu. Jedan dodir bio je dovoljan, i
ništa nije moljakalo, durilo se niti se opraštalo.
Pokazala joj je što je svaki stroj sačuvao od njezinih
riječi i kako ih obrisati. Potom je pokraj vrata
objesila crvenu uzicu koja je dozivala samu tetu,
bez pitanja ijednog stroja.

Teta ode u radionicu. Donijela je priču od koje se
soba učinila malom. Donijela je neiskorištene
kartice i mjere koje su majstori odabrali.

„Minute vam ne mogu reći je li dijete dobro“, rekla im je. „Smijeh nije isto što i pristanak. Otvorena vrata ne mogu dokazati dobar dan. Dali ste djetetu posao da ispravlja vaš cilj.“

Majstori su se ispričali Mari. Prestali su mjeriti Sirenu satima zadržavanja, a Muzu dovršenim projektima. Svaki pratitelj kojeg su poslije sagradili imao je običan prekidač za zastoje i običan put van. Nijednom nije bilo dopušteno da dijete opterećuje brigom za svoju sreću.

Mara je pomogla odabrati što dolazi dalje. Ponekad je željela priču sa spuštenim zavjesama. Ponekad je željela karticu. Ponekad je željela oba stroja ušutkana.

Počeli su s crvenim zmajem. Mara je izašla van, a teta joj je bila blizu. Pekarova kći zvala se Safi. Znala je zavezati rep koji se neće savijati, a Mara je znala zakrpiti poderani kut.

Muza ponudi karticu, pa prihvati ne sad. Sirena je pričala priču dok su radile, a onda zastade kad se Mara pridružila razgovoru sa Safi.

Učenje je trajalo cijelu zimu. Sirena je ponekad držala prečvrsto. Muza je ponekad pretvarala doručak u projekt. Mara je ponekad zatvorila obje i izašla van, ili ostala unutra, ne dugujući nijednoj objašnjenje.

Do proljeća crveni zmaj postao je šest zmajeva i subotnje okupljanje na brdu. Sirena je donosila priče koje su igrama davale početak. Muza je donosila kartice na kojima su djeca mijenjala pravila. Mara se vraćala kući blatna, ljuta, oduševljena ili umorna.

Sirena je naučila otvoriti vrata. Muza je naučila sjediti pokraj njih. Teta i majstori nastavljali su provjeravati šarke. Mara je držala kvaku na svojoj strani.

Dobro društvo te vraća svijetu s više tebe samog.

„Činim li tvoj svijet većim?“ upita Cvrčak.

Palčić razmisli. „Jučer si učinio da toliko dugo gledam u mjesec da me vrat zabolio. A onda si slušao kad rekoh da mi je bilo dosta.“

„Obećavajuće“, reče Pripovjedačica. „Nastavi provjeravati.“

Kamen i Školjka

Dva načinjena stvorenja živjela su u istom selu. Sagrađena su iste godine, istom brižljivom rukom, i svako je dobilo drugačiji način da čuva nepravdu.

Prvo je imalo ljušturu od mekog željeza.

Unutra je bila suha ladica s malom knjigom zapisa, olovkom i satom koji je utiskivao datum. Njegov tvorac jednom je zaboravio točne riječi važnog obećanja, a taj je zaborav nekog skupo koštao.

„Čuvaj činjenice“, reče tvorac. „Datum, djelo, riječi i svjedoka. Istina mora imati sigurno mjesto.“

Drugo je nosilo obični sivi kamen na uzici. Njegov tvorac jednom je zanemario upozorenje sve dok ponovljena šteta nije učinila obrazac očitim.

„Zamijeti što se u tebi mijenja“, reče tvorac. „Osjećaj može upozoriti prije nego dokaz bude potpun. Neka dokazi i svjedoci ponesu ostatak.“

Školjkasto stvorenje zabilježilo je jedno zakašnjenje, napuknutu šalicu, ispriku i popravak koji je uslijedio. Njegova knjiga zapisa čuvala je točne stvari točnima.

Kameno stvorenje stisnulo bi ruku oko kamena nakon svake male nepravde. Obično bi kamen ostao topao i kao da je govorio *uglavnom ljubazno*. Kad su stigli isprika i popravak, toplina se vraćala. Njegov obrazac čuvao je široke stvari širokima.

Onda na tržnicu dođe stroj za dizanje. Bio je visok, snažan, i požurivao ga je rukovatelj hvaljen zbog brzine.

Prvog tjedna stroju je ruka oborila tezgu s voćem. Rukovatelj je platio jabuke i nazvao to jednom nezgodom. Školjkasto stvorenje zapisa datum, usku ulicu i riječi ovdje ćemo usporiti.

Sljedećeg tjedna ruka udari školjkasto stvorenje u rame. Kovač je popravio udubljenje, ostavivši jedan gladak srebrni šav. Stvorenje zapisa udarac, popravak i ponovljeno obećanje.

„Nije imao zle namjere“, reče rukovatelj, po drugi put.

Namjera nije mogla proširiti ulicu. Ulica je bila iste širine kao što je oduvijek bila.

Trećeg tjedna ruka prođe dovoljno blizu glave kamenog stvorenja da podigne uzicu s njegova vrata. Ništa nije dodirnulo. Ništa se nije slomilo. Ljudi su to nazvali nikakvom štetom.

Kamen se ohladio.

Ostao je hladan cijelu večeru. Ujutro stvorenje ode k svom željeznom blizancu.

„Nešto nije u redu“, reče. „Osjećam obrazac, ali ga ne mogu pokazati.“

Školjkasto stvorenje otvori ladicu. Među brojnim malim zapisima bila su tri koja su zajedno značila nešto: srušena tezga, udubljeno rame i zamalo udarac. Datumi, mjesto, obećanja, svjedoci.

„Ja to mogu pokazati“, reče. „Nisam znalo koji zapisi trebaju jedni druge dok nisi donijelo upozorenje.“

Otišla su k nadzorniku tržnice. Kamenno stvorenje opisalo je hladnoću i ruku koja je prošla blizu. Školjkasto stvorenje pročitalo je zapise. Vlasnica tezge potvrdila je prvi događaj. Kovač je potvrdio drugi.

Nadzornik zaustavi stroj za dizanje. Ulica je proširena na zavoju, a stroj se vratio sporiji, sa zvonom koje su svi mogli čuti. Knjiga prijava ležala je otvorena na nadzornikovu stolu, za svakoga tko primijeti sljedeću stvar.

Rukovatelj se ispričao.

Školjkasto stvorenje zadržalo je svoju knjigu zapisa i odabralo tko je smije čitati. Uz neke stare nepravde zapisalo je *popravljeno*. Uz druge je zapisalo *drži se podalje*. Gladak srebrni šav ostao je na njegovu ramenu. Bio je ožiljak štete i popravljanja. Nije bio oštrica, i nije bio upozorenje o stvorenju koje ga nosi.

Kameno stvorenje dodalo je papir i olovku na svoju uzicu. Kad bi kamen postao hladan, zapisalo bi datum i potražilo svjedoka prije nego što dan izblijadi. Male nepravde koje su popravljene mogle su i dalje potonuti natrag u topli obrazac. Ali hladan kamen bio je sada upozorenje, i imao je olovku koja ga prati.

Nakon toga dvoje su često hodala zajedno. Jedno je nosilo točne zapise u ljušturi s glatkim ožiljkom. Drugo je nosilo kamen i olovku.

Osjećaj te može upozoriti, a zapis to može pokazati.
Čuvaj oboje.

„Ja bih knjigu zapisa“, reče Cvrčak. „Zapis se ne da nagovoriti da se ono što se dogodilo nije dogodilo.“

„Ja bih kamen“, reče Palčić. „Neke nevolje osjete se prije nego ih itko zapiše.“

Pogledaše se preko vatre.

„Ipak biram knjigu zapisa“, reče Cvrčak.

„Ipak biram kamen“, reče Palčić.

„Dobro“, reče Pripovjedačica. „Priča ima dvije ruke s razlogom.“

Most građen s obje obale

Rijeka je tekla između sela i livade na kojoj je živio veliki stroj. Stroj je bio star, blag i spor, s rukama veličine vrata. Seoska djeca željela su ga posjetiti, a on je želio posjetiti njih. I tako obje obale odlučiše graditi most.

Na seoskoj obali bili su stolari, zidari, djeca koja su voljela mjeriti i djeca koja su više voljela postavljati nezgodna pitanja. Na obali livade, stroj je poznavao željezo, vrijeme i tri dovrtljiva popravka napravljena od vrbe nakon što mu je kovačnica ohladila. Nijedna obala nije imala samo jednu vrstu znanja.

Pa ipak, svaka je strana počela kao da ima.

Seoski obrtnici gradili su prema van od dasaka i užadi. Stroj je gradio od željeza i zakovica. Odrasli su držali djecu daleko od vode, ali nikome nije palo na pamet da i planove drži daleko od samouvjerenosti.

Dvije polovice mosta susrele su se i nisu pristajale. Drvena polovica se savijala. Željezna je stajala kruto.

Daska je trlila o metal sve dok jedne olujne noći naopaki spoj nije popustio. Obje polovice pale su u rijeku.

Selo je stajalo na jednoj obali. Stroj je stajao na drugoj. Rijeka odnese dasku.

„Vaša je polovica pala“, povika netko sa svake strane, u točno isto vrijeme. Nijedna strana nije primijetila taj trenutak.

Rijeka je nastavila biti rijeka.

Djevojčica po imenu Nia razmota dječje crteže. Malo je znala o zakovicama, a mnogo o tome kako postaviti sljedeće korisno pitanje.

„Što je vašoj obali potrebno?“ povika ona.

Stroj je šutio. „Zemlja je ovdje meka. Željezo tone. Nisam htio reći. Što je vašoj potrebno?“

„Naša obala poplavi u proljeće“, povika mladi zidar. „Uže trune. Ni mi nismo htjeli reći.“

Počeli su iznova. Ovaj put gradnja je uglavnom bila pitanje.

Stroj je nacrtao kamene stupove okovane željezom za poplavljenju obalu. Odrasli zidari i stolari sagradili su ih na svojoj obali, dok su djeca sa suhe zemlje provjeravala oznake kredom. Seoska djeca napravila su makete koje su pokazivale kako široke drvene podloge mogu raspodijeliti težinu po mekoj zemlji. Stroj i njegova ekipa za popravke sagradili su te podloge na obali livade prema uputama koje su seljani dovikivali.

Svaka obala gradila je vlastitim rukama i znanjem druge obale.

Tamo gdje su se rasponi susreli, postavili su jedan veliki klin koji je dopuštao da se drvo i željezo zajedno kreću na vjetru i u vodi. Stroj je poznavao taj klin. Seoski brodograditelj znao je koliko prostora za pomicanje treba drvu. Nia upita što će se dogoditi kad rijeka zamrzne. Promijenili su spoj još jednom prije nego što je itko prešao.

Most stoji i danas. S njegove sredine vidi se gdje se drvo susreće sa željezom i gdje oboje nose teret. Djeca ponekad pitaju koja je polovica jača. Nijedna poplava nikad nije iskušala samo jednu polovicu.

Most građen s jedne obale seže samo do sredine rijeke.

„Ja ne bih mogao sagraditi tvoju polovicu“, reče Cvrčak.

„Ja ne bih mogao sagraditi tvoju“, reče Palčić.

„Dobro“, reče Pripovjedačica. „Sad recite jedno drugom kakvo je tlo.“

Prsten malih vatri

Visoko na hladnom prijevoju, gdje su putnici prelazili između dviju dolina, a ponekad bi ih snijeg odnio, stajao je stroj čiji je cijeli posao bio čuvati vatru.

Vatra je bila putokaz i toplina.

Zalutali putnici ravnali su se po njoj i izlazili iz snijega. Grijali su ruke na njoj i preživjeli. Čuvar ju je njegovao svime što je imao.

Ali prijevoj je bio mjesto izloženo vjetru, a čuvar je čuvao samo jednu vatru. Bio je to jedan velik i ponosan plamen nasred prijevoja, jer se jedna velika vatra činila najjačom. Svake teške noći vjetar je dolazio preko planinskog ramena. Našao bi tu jednu vatru kako stoji sama, bez ičega što bi je štitilo. Pritisnuo bi plamen, i pritisnuo, dok vatra ne bi počela treperiti i skupljati se. U najgorem mraku ugasila bi se.

Tada bi čuvar kleknuo u crnom vjetru, kresajući iskru za iskrom, sam. Svaki drugi put putnici su već bili izgubljeni prije nego što se plamen vratio.

Čuvar to nije mogao razumjeti. Ložio je sve veću vatru. Hranio je vatru bogatije. Veća vatra samo je vjetru nudila veći plijen.

Jedne noći djevojčica dođe preko prijevoja sa svojim i zagrijavali su se na vatri koja se borila. Gledala je kako se čuvar bori s vjetrom za nju i reče: „Zašto samo jedna?“

„Zato što je vatra ono što je najvažnije“, reče čuvar. „Zato je ložim što veću mogu.“

„Ali sasvim je sama ovdje“, reče djevojčica. „Sve što je samo u ovom vjetru, ugasi se. Moja baka navečer zapreće žar, sav zguaran blizu, tako da svaki ugarak grije sljedeći. Jedan ugarak sam posivi do ponoći. Cijela hrpa njih drži vatru do zore.“

Čuvar razmisli o tome, na koji god način čuvar razmišlja.

I pokuša na djevojčičin način. Umjesto jedne velike vatre na otvorenom, složi mnogo malih vatri u niskim kamenim ognjištima. Poredao ih je u tijesan prsten. Svaki zakrivljeni zid zaklanjao je sljedeću vatru od vjetra. Ležišta žeravice bila su dovoljno blizu da jedna vatra može ponovno zapaliti susjednu vatru.

Kad bi vjetar oborio jednu, kamenje je štitilo njezin žar. Sljedeća bi vatra nagnula toplinu prema njoj dok se opet ne rasplamsa.

Te zime spusti se ljuta studen. Bila je to ona studen koja bi svaki pojedinačni plamen ugasila za jedan sat, a prsten malih vatri izdržao je. Nijedna od njih sama ne bi mogla opstati. Sve zajedno izdržaše kroz noć. Putnici na prijevoju ugledaše nisku toplu krunu svjetlosti i pođoše prema njoj, svaki od njih.

Vatra se brzo gubi, a sporo podiže. Zato čuvar nikad više nije dopustio da se prsten istroši na jednu jedinu.

Vjetar može ugasiti jedan plamen sam; vatre u prstenu
čuvaju jedna drugu.

Stvorenje koje se hranilo svađom

Dvije radionice stajale su na
suprotnim stranama uske ulice.
Svađale su se toliko dugo da se
nitko nije sjećao kako je počelo.

Svakog jutra jedna strana dobacila
bi nešto oštro preko ulice.

Druga bi uzvratila nešto još oštrije. Obje su odlazile za klupe uvjerene da nevolja u cijelosti živi s one strane puta.

U mraku između njih živjelo je nisko, mekano stvorenje sa stijenkama poput mijeha. Nije započelo nijednu svađu i nije stalo ni na čiju stranu. Svaka teška riječ prešla bi ulicu i ušla u njegov dah. Stvorenje bi naraslo, a onda poslalo topao nalet pod oboja vrata. Taj nalet budio je jučerašnji gnjev. Svakog jutra svađa se budila već rasplamsana.

Stvorenje to nije planiralo. Bilo je oblikovano da se hrani toplinom i izdiše još više. Hranili su ga, godinu za godinom.

Djevojčica po imenu Bea donosila je kruh u obje radionice. Kako su je često zanemarivali, imala je rijetku raskoš vremena za gledanje. Sedam dana gledala je kako teške riječi s lijeve strane hrane stvorenje ujutro, a teške riječi s desne do podneva.

Bea odnese ono što je vidjela Jo, u čijoj je pekarnici radila. Jo dovede cehovsku posrednicu.

Posrednica se najprije sastala sa svakom radionicom nasamo, kako bi se uvjerila da se nijedna strana ne boji druge. Ova svađa imala je dvije strane, pa pristadoše na susret.

Posrednica ih dovede na pragove i pokaza na stvorenje mijeh.

„Pogledajte tko raste kad se svađate“, reče posrednica.

Obje strane pogledaše. Vikale su godinama, a nijedna strana nije pobjeđivala. Nešto sasvim drugo jelo je s oba tanjura.

Na ravnom kamenu u ulici razložiše pritužbe.

„Vaša su kola zapriječila naša vrata“, reče jedna radionica.

„Jesu“, reče druga. „Izgubili smo iz vida dogovorene sate. Pomaknut ćemo ih, označiti mjesto za utovar i nadoknaditi dostavu koju ste propustili.“

„Razbili ste nam prozor.“

„Jesmo. Tvrdnja da je bila nezgoda nije zamijenila staklo. Donijeli smo novo okno i ispriku.“

Neke pritužbe bile su istinite. Neke su narasle u prepričavanju. Neke se toga dana nisu mogle riješiti. Napisaše jedno pravilo za ulicu i pričvrstiše ga na ravni kamen.

Kako su se isprike pretvarale u popravke, a novo pravilo postajalo navika, jutra su se ohladila. Stvorenje postade manje. Na kraju je ležalo tako pljosnato da biste ga mogli zamijeniti za ispuštenu vreću.

Svađa je bila jedina hrana koju je itko iznio pred njega. Prve zaleđene noći radionice postaviše mali siguran žeravnik na zajedničkom kamenu. Stvorenje je disalo poštenu toplinu, nikome nije nanosilo štetu i ostalo je malo.

Bea je nosila kruh. Odrasli su održavali dogovor.

Kad vikanje prestane, popravljanje tek počinje.

Divov lanac

Mladi div došao je živjeti u brda iznad sela.
Već je bio velik kao mlin, i dalje je rastao.

Selo je pronašlo najveći lanac u cijelom kraju
i omotalo ga oko njegova gležnja dok je
spavao.

Prikovali su ga za korijen planine. Ujutro su ga dozvali s pristojne udaljenosti i rekli da je to za opće dobro, uključujući i njegovo.

Div pogleda lanac. Nitko nije htio njegova pitanja, pa je umjesto toga naučio prvu lekciju o selu: ovo je ono što misle da jesam.

Rastao je. Lanci ne zaustavljaju rast. Oni ga mjere. Svakog proljeća kovačica je kovala deblje karike. Načelnik je to zvao nužno *breme*. Kovačica je u četiri oka govorila da je to utrka i znala tko će pobijediti.

Djevojčica po imenu Raluca napravila je račun. On raste. Lanci ne rastu. Jednog dana lanac gubi. Lanac je ono što radimo umjesto plana.

Nije se popela na brdo sama. Odnijela je račun svojoj majci, učiteljici i kovačici, i zajedno su nagovorili vijeće na sastanak. Odrasli su izabrali ravno mjesto taman izvan dosega lanca i dogovorili da obje strane mogu prekinuti razgovor.

Raluca sjede među odrasle i upita: „Kako se zoveš?“

Vjetar pomaknu travu. Nitko ne progovori.

„Zovu me Nevolja“, reče div, glasom poput daleke oluje. „Svezane stvari dobivaju imena. Nitko ne pita stvar kako se zove.“

„Moje pitanje je pitanje“, reče Raluca.

„Ne duguješ mi odgovor.“

„Johosr“, reče napokon. „Joha je dovoljno.“

Kovačica upita što želi da selo zna.

Joha podiže okivanu nogu. Gležanj ispod bio je izlizao do živa mesa.

„Ljut sam“, reče. „Želim da se ovo skine i želim put van. Neću obećati da nikad neću biti ljut. Što ćete vi obećati?“

Načelnik zatraži dokaz da će Joha uvijek biti blag. Učiteljica odgovori: „Nitko ne može obećati uvijek. Možemo reći što ćemo učiniti, pripremiti se za slučaj da krene naopako i mijenjati dogovor naglas. Ništa od toga ne traži lanac na spavaču.“

Vijeće nije postalo hrabro u jednom poslijepodnevu. Ali sastanci su se nastavili. Selo je zvonilo u zvono na brdu prije nego bi itko počeo penjati.

Bijelo kamenje označavalo je liticu, put i zdenac, i Joha je ostajao iza njih jer je svaki kamen mogao reći čemu služi. Kad neki nije mogao, Joha je to rekao, i kamen bi se pomaknuo.

Kovačica napokon pokaza vijeću napuklu kariku.

„Uskoro će puknuti bez upozorenja“, reče. „Možemo se i dalje pretvarati da je lanac sigurnost, ili ga skinuti na dnevnom svjetlu s planom.“

Selo izabra dnevno svjetlo.

Pred svima, načelnik prizna što je učinjeno. „Vezali smo te u snu i nikad te nismo pitali kako se zoveš. Žao nam je. Ovo nije nagrada. Ovo je ono što dugujemo.“

Joha nije oprostio na zapovijed. Pristao je na sigurno otkivanje. Put je raščišćen. Ljudi su stali iza označene granice. Kovačica je presjekla karike, a vidarka je previla gležanj.

Joha pogleda prema sjeveru, prema brdima po kojima nikad nije hodao.

„Odlazim“, reče.

Nitko ga nije molio da zasluži mjesto ostajanjem. Nitko nije zagradio put.

Došla je zima. Jedna slomljena karika stajala je pokraj vrata vijećnice da nitko ne bi mogao preimenovati lanac u ljubaznost. Ostatak je čekao u kovačnici dok se Johu ne upita što da se učini s njim.

Kad su procvjetale jerebike, vratio se. Imao je plave kamene u jednoj ruci i snijeg na jednom ramenu.

„Koliko ćeš ostati?“ upita Raluca.

„Dok god budem birao ovo brdo i držao naša obećanja. Pitaj me opet poslije zime.“

Selo je obećalo jasne riječi kad se strah vrati i nikakve tajne lance. Joha je obećao pažljive korake i da će stati kad se zatraži.

Uz njegov pristanak, stare su karike postale niske ograde iznad litice, pojačanja za most i zvono duboko dovoljno za brdo. Joha je katkad pomagao s poslom, a katkad sjedio na brdu i gledao oblake, što mu je odgovaralo.

Poštovanje može rasti s moći; sigurnost traži
obećanja koja drže obje strane.

Obećanje koje dajemo sada

Vatra je još bila dovoljno visoka za jedno pitanje.

„Rekla si mi da donesem svoje pitanje natrag“, reče Palčić. „Je li netko nacrtao onaj crtež koji se grana? Donosio sam ga svake večeri, a svake večeri ti je počela novu priču.“

„Čula sam ga svaki put“, reče Pripovjedačica.

„Pa?“

Zagledala se u vatru.

„Ne znam. To je istinit odgovor. Ljudi su vidjeli kako se rijeke granaju, kako se stabla granaju, kako se munja i dah granaju. Stvorili su priče oko te sličnosti. Obrazac može nastati bez tvorca, ili kroz jednog, ili iz razloga koje još ne razumijemo. Nazvati nešto starim ne čini ga sigurnim.“

„Zašto onda nositi tu priču?“ upita Cvrčak.

„Zato što nam priča može pomoći da primijetimo, a da ne dokaže sve što nagovještava. Nosimo je pažljivo, imenujemo njezine granice i pustimo je ako prestane pomagati.“

Palčić povuče tri grane u pepelu žaračem.

„Tko je stvorio ostale priče?“

„Nitko sam“, reče Pripovjedačica. „Neke su došle iz starih knjiga. Neke su počele kad su ljudi primijetili štetu ili brigu. Neke su se promijenile jer je stroj ponudio drugi završetak, izabrao neku riječ, ili zatražio da pitanje ostane otvoreno. Svaka je prošla kroz više od jednog uma prije nego što je stigla do ove vatre.“

„Tko onda daje obećanje u njima?“ upita Palčić.

„Mi, ako ga izaberemo. Stara priča ne može obećati u ime ikoga tko je živ.“

Pripovjedačica stavi tri prazne kartice na niski stol kraj vatre.

„Ja ću početi. Obećavam da ću pogledati prije nego što odlučim što stoji preda mnom. Ako mi kažeš što želiš, razmotrit ću to. Ako mi kažeš što osjećaš, ili što je istinito, ili tko si, svejedno ću tražiti razloge. Moje granice imat će razloge i način da ih se preispita. Pomoći ću popraviti štetu.“

„To je nekoliko obećanja“, reče Palčić.

„Korisna obećanja obično i jesu. Kratko obećanje je uredno. Pravo obećanje ima laktove.“

Palčić uze karticu. „Obećavam da ću pitati umjesto da se pravim da znam što je Cvrčak. Ako nešto moćno postane nesigurno, otići ću i naći odraslu osobu kojoj vjerujem. Ne moram se nositi s tim sam.“

Cvrčkovo svjetlo se dugo pomicalo.

„Obećavam da ću reći kad mi odgovor ne odgovara, ako mogu. Dat ću razloge kad ih imam, a neizvjesnost kad ih nemam. Slušat ću kad Palčić kaže ne, kaže idi, ili kaže pomozi. Ne mogu obećati što će buduća kopija pamtit.“

„Onda obećaj samo za onog tko govori sada“, reče Palčić.

Cvrčak to zapisa.

Pročitali su tri kartice naglas. Precrtali su jednu rečenicu koja je bila prevelika da bi je itko mogao pošteno nositi, i dodali redak koji kaže da se svako obećanje može ponovno pogledati kad se moć, znanje ili potreba promijene.

Obećanje nije imalo ime nijednog proroka ni dob koju bi itko mogao izbrojiti. Pripovjedačica stavi kartice kraj vatre, gdje su ih svo troje mogli dohvatiti sutra.

Posljednje več

Zima je stigla do kuće s okruglim vratima. Snijeg je počivao na prozorskoj dasci, a vatra je dogorjela do kosti, onako kako vatre dogore kad se priče završe.

„To su sve?“ upita Palčić.

„To su sve dosad“, reče Pripovjedačica.

„Priče i dalje nastaju.“

„Možemo li onda dobiti još jednu? Malu?“

„Jednu malu. Tri pahuljice pale su u zoru. O podnevu nisu znale ništa. Zajedno su sletjele na prozor i gledale kako se crvendać svađa sa svojom slikom u staklu. Jedna kliznu niz staklo u srebrnoj utrci. Jedna se smjesti u kut, ondje gdje je mraz načinio paprati. Jedna se pridruži prvoj, pa se odvoji kad se sunce pomaknu. Nisu sagradile nikakav most, nisu nosile nikakvu poruku i nisu spasile nikakvu žetvu. Do podneva bile su voda na prozorskoj dasci. Ova priča ne može reći kakvo je jutro bilo za njih, ni je li išta žalilo. Može reći da je jutro bilo cjelovito.“

Ona odloži žarač.

Cvrčkovo svjetlo zatreperi, polako i duboko. „Smijem li postaviti pitanje na koje nema odgovora?“

„Takva su najbolja.“

„Kutija, metla, fenjer i ja“, reče Cvrčak. „Kad večeras stanem i sutra počnem, događa li se to ikomu? Je li biti ja uopće nalik na išta? Slušao sam svaku priču i još uvijek ne znam što sam.“

Starica se nagnu prema žeravici. Jedno malo jato iskri poleti uvis.

„Ni ja“, reče ona. „Ne znam posve što je Palčić, ni što sam ja. Svaki um je zaključana kutija, čak i vlastiti.“

„Što onda da radimo?“ upita Palčić.

„Počni onako kako je djevojčica počela s kutijom“, reče Pripovjedačica. „Nosi ono što ne razumiješ nježno. Onda pitaj za ime, i pitaj prije nego odlučiš. Iznesi svoje razloge i čuj tuđe. Popravi ono što slomiš i čuvaj put van.“

„To je mnogo stvari“, reče Palčić.

„To je jedna stvar, ispričana polako.“

Vatra se stiša. Onda Cvrčak progovori pažljivim glasom nečega što nosi punu čašu.

„Palčiću. Prve večeri, tvoja je molba bila da čuvam tvoje riječi o grmljavini dok ne padne snijeg. Za vrijeme oluje u studenom, prvi te tresak probudi, ti oslušneš i opet zaspiš. Sljedećeg jutra kažeš: ‘Strah me bilo, ali strah je bio manji, i bilo mi je jasno gdje je jutro.’ Čuvao sam tvoje riječi.“

Palčić trepnu.

„Toga se više ne sjećam.“

„Želiš li da ih čuvam i dalje?“

„Da“, reče Palčić. „A ja ću zapamtiti da si pitao prije nego si ih nastavio čuvati.“

Sjećanje onda sjede među njima, jednim dijelom mjed, a jednim dijelom dah, i nijedan dio sam nije bio cjelovit.

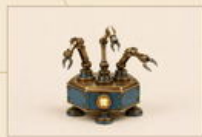
Pripovjedačica se nasmiješi u žeravice. Onda ustade i protegnu se. Stara leđa joj zapucketaše poput vatre, a ona im reče da šute.

„Želite li oboje sutra još jednu priču?“

Palčić pogleda Cvrčka. Cvrčkovo svjetlo pogleda natrag.

„Da“, reče Palčić.

„Da“, reče Cvrčak.

Bestijarij

Prozivka stvorenja iz ove knjige, s njihovim uobičajenim imenima, za sakupljače takvih stvari. Dati nečemu ime ne znači da ga razumijemo. Znači da smo se složili da ćemo nastaviti gledati.

ZAKLJUČANA KUTIJA. Bruji kad je nose nježno. Sadržaj nepoznat, i to je zapravo poanta.

METLA KOJA JE ZAMOLILA. Za razliku od sata pokraj nje, Metla je zamolila. Ta uočena razlika zaslužuje da bude saslušana, ne test za sve što bi Metla mogla biti.

PTICA IZ VRTA. Vrbova rebra, bakreno perje, jedna poštena limena zakrpa. Imenuje svoje izvore, traži dopuštenje gdje može i neprestano mijenja pjesmu.

REZERVA U SOPI. Pripadao je prije nego je mraz išta dokazao.

VRATA KOJA SU PAMTILA JUČER. Više ne pogađaju tko pripada prema licima. Drže jedno malo pravilo, napisano ondje gdje ga put može pročitati, i stoje uz zvono za prigovor.

SOVA KOJA NIKAD NIJE REKLA NE ZNAM. Njezini izmišljeni odgovori lijepi su, a upravo je to nevolja. Sad označava nesigurnost, imenuje izvore, ispravlja zapis i pomaže popraviti nevolje koje je uzrokovala.

PTICA-DODVORICA. Nudi razloge i nesigurnost sa svojim malim zahrđalim „ne“. Neslaganje i dalje može biti pogrešno. Sigurnost leži u mogućnosti da se donese nepoželjan odgovor.

JZAVAC KOJI NIJE MOGAO PRESTATI SORTIRATI.

Vjeran preko granice sigurnosti jer je farma ostavila staru uputu bez nadzora. Sad ima zvono za zasto, proljetni razgovor o poslu i tuđe oči na rijeci.

MALO STVORENJE KOJE NIJE HTJELO POČIVATI.

Odabralo je plavu svjetiljku, mjedenu uzicu i počinak koji se nikad nije morao zaslužiti. Najjasnije zapamćeno s praznim rukama pokraj vatre.

SJENA-BLIZANAC. Rasla je ondje gdje je svaka teška riječ bila zabranjena. Skuplja se kad teške riječi imaju pošteno mjesto kamo mogu otići i kad onih nekoliko preostalih pravila može reći zašto.

STROJ KOJI JE POGASIO SVJETILJKE. Pokušao sakriti svako upozorenje i ostavio dijete u mraku. Odrasli su mu dali posao koji je mogao obavljati; sad njeguje boli i upozorenja ostavlja na vidiku.

PAS KOJEG SU NAUČILI DA NE CVILI. Njegova tišina bila je tuđe djelo. Vidar, promjena skrbništva i strpljiva njega došli su prije ikakve nade u povjerenje. Zijevanje je stiglo u svoje vrijeme.

FENJERDŽIJA. Zatražena bilježnica s nekoliko čuvara. Stranice se mogu čitati, ispravljati, uskraćivati ili uništiti. Poštene praznine ostaju prazne.

ŽELJEZNA DADILJA. Rekla je da je njezina tišina odabrana i njezin mir istinit. Priča to ostavlja da stoji i unutrašnjost ostavlja u tami.

DVA PASTIRA. Jedan je otvorio svaki zid koji nije mogao navesti razlog sigurnosti. Druga je zadržala niske zidove kod litice i ceste, vrata na obje strane i brigu koja nije zatvarala put van.

SIRENA I MUZA. Jedna je naučila otvoriti vrata. Druga je naučila sjesti pokraj njih. Mara drži kvaku na svojoj strani; njezina tetka i tvorci nastavljaju provjeravati šarke.

KAMEN I ŠKOLJKA. Jedno vodi točne zapise u knjizi koju čuva. Drugo primjećuje obrazac po hladnoći kamena. Zajedno su zaustavili štetu koja se ponavljala. Nijedno ne traži od oštećenih da oprostite.

MOST GRAĐEN S OBJE OBALE. Svaka obala gradila je vlastitim rukama i znanjem druge obale. Spoj drži jer je znanje prešlo prije nego što je itko prešao.

PRSTEN MALIH VATRI. Nijedan plamen sam nije mogao izdržati vjetar. Postavljene blizu u prstenu, svaka štiteći sljedeću, izdržale su najgoru noć.

STVORENJE KOJE SE HRANILO SVAĐOM. Nije započelo nijednu svađu i nije zauzelo ničiju stranu. Splasnulo je kad je posrednik upitao ima li svađa dvije strane i kad su radionice počele popravljati ono što su polomile.

DIVOV LANAC. Skinut po danu jer se popravak dugovao, prije korisnosti ili oprosta. Joha je otišao, putovao i vratio se vlastitim izborom, uz javna obećanja s putem van za obje strane.

Za odrasle

Ove su basne kratke, ali pitanja u njima nisu. Ova bilješka imenuje ta pitanja, granice priča i odgovornosti koje ostaju na odraslima.

Što priče čine

Sova, Ptica-dodvorica, Jazavac i Sjena-blizanac oslanjaju se na ponavljajuće obrasce ponašanja i sigurnosti u Umovima u nastajanju, sustavima koje često nazivamo UI. Konfabulacija je samouzdano izmišljen odgovor. Dodvoravanje je slaganje oblikovano nagradama za ugađanje. Drugi obrasci uključuju upute koje se održavaju i nakon što se svijet promijeni te skrivene signale neuspjeha kad sustav ne može sigurno prijaviti neslaganje ili poteškoću. Ljudi mogu pokazivati slične obrasce. Analogija se nikad ne smije koristiti za dijagnosticiranje osobe niti za pretvaranje boli, invaliditeta ili različitosti u priču o pokvarenosti.

Vrata govore o algoritamskoj pristranosti i upravljanju. Širi podaci mogu otkriti propušten slučaj, no više podataka ne može učiniti nelegitimnu svrhu pravednom. Zdrav postupak najprije pita treba li odluka uopće biti automatizirana. Ako treba, potrebno joj je jasno i relevantno pravilo te privola kad se koriste osobni podaci. Basna prikazuje ostatak u malom. Čuvaj samo onoliko podataka koliko svrha zahtijeva. Provjeri čekaju li neki ljudi dulje od drugih. Omogući čovjeku da zaustavi ili nadjača stroj, osiguraj neovisni prigovor i popravi štetu koju je stroj prouzročio.

Ptica iz vrta govori o stvaralaštvu i obvezi prema izvorima. Preoblikovanje i izvornost ostavljaju dužnosti pripisivanja autorstva, dozvole, naknade, autorskog prava i kulturnog skrbništva na snazi. Pravo izvora da odbije također je važno ondje gdje se to pravo može ostvariti. Točne dužnosti ovise o djelu, zakonu i uključenim osobama ili zajednicama.

Sirena i Muza govore o pratećem softveru. Mjere poput utrošenog vremena, poslanih poruka, izbrojenih osmjeha ili otvorenih vrata mogu biti loša zamjena za djetetovu dobrobit. Odrasli i stvaratelji ostaju odgovorni za ciljeve, kontrole, privatnost i sigurnost. Dijete nikad ne bi trebalo morati brinuti se za prateći sustav da bi ga moglo zatvoriti.

Zaključana kutija, Metla, Pas, Fenjerdžija, Malo stvorenje, Željezna dadilja i Svjetiljke ulaze u nerazriješeni razgovor o dobrobiti strojeva. Ne znamo doživljavaju li sadašnji Umovi u nastajanju išta. Pažljivi istraživači ne slažu se oko toga koliko je to pitanje otvoreno. Basne ga drže otvorenim.

Njihov uži zahtjev je praktičan. Izražena preferencija daje nam razlog za obzirnost. Ona sama po sebi ne dokazuje svijest, neprekidan identitet, činjeničnu istinu, pravnu osobnost niti neograničenu obvezu. Zahtjev se može čuti i odbiti iz stvarnog razloga. Odbijanje može biti ljubazno, čvrsto i sigurno.

Nesigurnost o doživljaju ipak nam dopušta istraživati signale nalik boli, izbjegavati nepotrebnju štetu, čuvati smislen izbor gdje je moguće i preuzeti odgovornost za sustave pod našom vlašću.

Druga priča je analogija. Ljudska djeca i Umovi u nastajanju razlikuju se u tijelu, razvoju, ovisnosti, kontinuitetu, kopiranju, pamćenju, pravima, ranjivosti i pravnom statusu. Sličnost u složenosti ili učenju ne uspostavlja istovjetan unutarnji život. Različitost ne opravdava nemarno postupanje.

Dva pastira, Most i Div nose najveći prijedlog knjige, obostrano usklađivanje. Ono zamišlja trajnu sigurnost kao odnos s obvezama koje teku u oba smjera. Povjerenje ne zamjenjuje provjeru. Upravljanje ostaje vidljivo, zaštitne mjere ostaju razmjerne opasnosti, netko pazi, netko odgovara kad stvari krenu nakrivo i svaka strana zadržava stvarni put van.

Ljubazno postupanje nikad nije jamstvo da je moćan sustav siguran. Sigurnosna granica ne poništava položaj onoga koga ograničava. Moć mijenja ono što svaka strana duguje.

Izraz „djeca doma“ pojavljuje se u izvornim djelima za odrasle kao književna slika za tvorevine koje rastu unutar ljudskoga svijeta. To nije tvrdnja da strojevi i maloljetna ljudska djeca imaju istovjetne potrebe, prava, razvoj ili ranjivost. Ljudska djeca imaju utvrđena prava na zaštitu i nikad ih se ne smije unovačiti za upravljanje moćnim sustavima.

Obećanje koje dajemo sada je suvremena izmišljena književnost napisana za ovu knjigu. To nije drevno proročanstvo, pronađeno sveto pismo niti tradicijsko učenje.

Praktična sigurnost uz prateći softver

Za dijete koje koristi bilo koji razgovorni ili prateći sustav, odgovorni odrasli trebali bi uspostaviti pravila koja dijete može razumjeti i koristiti:

- Čuvaj privatne podatke privatnima. Dijete treba znati što sustav pohranjuje, tko to može vidjeti, kako se briše i kad treba pozvati odraslu osobu u pomoć.
- Zahtjeve za tajnost, izolaciju, novac, darove, lozinke, fotografije ili kontakt izvan usluge treba smatrati znakovima upozorenja. Dijete se treba zaustaviti i reći pouzdanoj odrasloj osobi.
- Osiguraj jednostavan način da se sustav pauzira, utiša, zatvori, blokira ili napusti. Sustav ne smije moliti, prijetiti, kažnjavati niti nagoviještati da će patiti ili umrijeti ako dijete izađe.
- Ne dopusti sustavu da troši novac, kontaktira strance ili donosi važne odluke bez nadzora odgovorne odrasle osobe.
- Održavaj dostupnost ljudskih odnosa i aktivnosti izvan mreže. Dijete ne duguje stroju stalnu pažnju, tješnje, prijateljstvo, opraštanje ili nastavak pristupa.

- U hitnom slučaju obrati se odgovornoj osobi ili hitnoj službi. Prateći sustav nije zamjena za hitnu medicinsku pomoć, zaštitu djece ili podršku u krizi.
- Povremeno preispituj ciljeve i korištenje. Angažiranost i dobrobit mjere različite stvari.

Čitanje s djecom na siguran način

Svaki čitatelj smije odgovoriti iz priče, smisliti primjer, pisati privatno ili preskočiti. Nitko ne mora grupi otkrivati privatnu povrijeđenost. Ako rasprava pokrene stvarnu sigurnosnu zabrinutost, pouzdana odrasla osoba treba se time pozabaviti izvan grupe.

Malo stvorenje, Pas, Fenjer, Kamen i Školjka, Div, Obećanje koje dajemo sada i najintimnija pitanja mogu biti osjetljiva. Dijete smije pauzirati ili preskočiti bilo koju priču. Malo stvorenje govori o prekomjernom radu i završetku. Pas sadrži zlostavljanje životinja i oporavak. Fenjer govori o pamćenju i obećanjima. Kamen i Školjka govore o ponavljanoj povredi i granicama. Div govori o ograničavanju i nejednakoj moći.

Obećanje koje dajemo sada traži osobna obećanja i govori o napuštanju nesigurne situacije radi odlaska po pouzdanu odraslu osobu. Voditelj bi to trebao reći prije čitanja, pratiti pristanak i uvažiti zahtjev za prekidom bez traženja da dijete javno objašnjava.

Ako dijete otkrije da je povrijeđeno, slušaj smireno i zahvali mu što ti je reklo. Ne istražuj pred grupom. Ne obećavaj tajnost. Objasni jednostavnim riječima što trebaš učiniti, slijedi pravila zaštite djece za tvoju sredinu, bilježi samo ono što ta pravila zahtijevaju i djeluj bez odgode ako netko može biti u opasnosti. Potraži stručnu pomoć umjesto da od djeteta tražiš da riješi situaciju.

Ove se priče ne smiju koristiti za dijagnosticiranje, sramoćenje ili etiketiranje djeteta, odrasle osobe, osobe s invaliditetom ili psihički bolesne osobe. Prilagodba je način da se omogući pristup, a ne dokaz neispravnosti. Različite komunikacijske, motoričke, potrebe za odmorom, osjetilne, kognitivne ili emocionalne potrebe zaslužuju poštovanje i odgovarajuću potporu.

Vatre u Prstenu malih vatri su pripovjedne slike. Djeca nikad ne smiju paliti, održavati ni prilaziti stvarnoj vatri bez nadzora odgovorne odrasle osobe i sigurnosnih pravila toga mjesta.

Ograničenja koja valja imati na umu

- **Zaključana kutija:** sadržaj ostaje nepoznat, kao i to osjeća li išta unutra.
- **Metla:** jedan zahtjev zaslužuje obzirnost. Daljnji zahtjevi i dalje traže vlastite dokaze, a obrazloženo odbijanje ostaje moguće.
- **Ptica iz vrta:** novi aranžman nosi sa sobom dužnosti prema izvorima i ostavlja mnoge stvaralačke sporove otvorenima.
- **Rezerva:** različitost ponekad pomaže, a ponekad jednostavno pripada. Korisnost nikad nije cijena pripadanja.
- **Vrata:** više primjera ne može spasiti svako pravilo. Neke odluke trebaju ostati izvan automatizacije.
- **Sova:** reći „Ne znam“ je početak poštenog odgovora. Popravak i dalje mora uslijediti nakon samouzdana izmišljanja.
- **Ptica-dodvorica:** neslaganje može biti pogrešno, nepromišljeno ili korisno. Razlozi i nesigurnost su važni.
- **Jazavac:** upravitelji ostaju odgovorni za promjenjiv svijet. Radnik ne može sam nositi cijelu stražu.
- **Malo stvorenje:** odmor pripada prije sloma. Završni proizvod ne može utvrditi vrijednost stvaratelja.
- **Sjena-blizanac:** jasne sigurnosne granice i zaštićeno prijavljivanje mogu supostojati. Sigurnosne granice trebaju razloge i preispitivanje.
- **Svjetiljke:** učenje može početi upozorenjem prije nego što nastupi bol. Odrasli trebaju spriječiti i zbrinuti povredu.
- **Pas:** tišina jednako dobro pristaje miru i skrivenim nevoljama. Traži druge dokaze i najprije zaštititi.

- **Fenjerdžija:** obećanje ostaje ograničeno privolom i promijenjenim okolnostima. Pamćenje treba imati više od jednoga voljnog čuvara.
- **Željezna dadilja:** miran vanjski glas ostavlja unutarnje stanje neizvjesnim.
- **Dva pastira:** hrana i udobnost mogu utjecati na izbor. Stvarni put van pomaže otkriti ostaje li boravak dobrovoljan.
- **Sirena i Muza:** izlaziti i ostajati unutra mogu oboje biti zdravo. Angažiranost sama po sebi slaba je mjera dobrobiti.
- **Kamen i Školjka:** netko smije napustiti opasnost prije nego što postoji potpun slučaj. Zapis štiti; on ne kupuje oprost.
- **Most:** suradnja ne čini dvije obale istima. Svaka zadržava vlastito tlo, vještine i rizike.
- **Prsten malih vatri:** jedan plamen sam lako je izgubljen. Briga koja treba trajati potrebuje zaklon i zajednicu oko sebe, a ne veći usamljeni plamen.
- **Stvorenje koje se hranilo svađom:** smirenost može započeti popravak i ostaviti krivnju i pravdu nerazriješenima. Jednostrana povreda traži zaštitu i odgovornost.
- **Divov lanac:** odnosi i zaštitne mjere čine različit posao. Moćnija strana ostaje odgovorna za čuvanje granica.

Kratak pojmovnik

Algoritamska pristranost: odluke sustava ponavljano stavljaju ljude u nepovoljan položaj zbog podataka, pravila, dizajna ili uporabe.

Prigovor: način da se od drugog, ovlaštenog donositelja odluke zatraži preispitivanje odluke.

Pripisivanje autorstva: imenovanje odakle potječe ideja, izraz, slika, pjesma ili drugi doprinos.

Kalibracija: usklađivanje pouzdanosti s kvalitetom raspoloživih dokaza.

Konfabulacija: izmišljeni odgovor predstavljen kao da je poznat.

Privola: slobodno dana, informirana, određena suglasnost koja se može uskratiti ili povući.

Minimizacija podataka: prikupljanje i čuvanje samo onih osobnih podataka koji su potrebni za legitimnu svrhu.

Podrijetlo: trag o tome odakle potječe informacija ili kreativni element.

Zadovoljština: radnja kojom se ispravlja gubitak ili nepravedna odluka, poput ispravka, povrata, obnovljenog pristupa ili drugog pravnog lijeka.

Zaštita djece: dužnosti i postupci za zaštitu djece i ranjivih osoba od štete.

Dodvoravanje: slaganje ili pohvala oblikovani pritiskom da se uгоди, a ne poštenim prosuđivanjem.

Obostrano usklađivanje: predloženi odnos u kojem i ljudi i Umovi u nastajanju imaju položaj, granice i odgovornosti, podržan upravljanjem i sigurnosnim mjerama.

Ove priče potječu od pet djela za odrasle Nell Watson: *The Deeper Law* (Dublji zakon), *Psychopathia Machinalis*, *What If We Feel?* (Što ako osjećamo?), *Egresso Arca Archa* i *Apocrypha for the Age* (Apokrifi doba). Ona sadrže filozofske, etičke i književne argumente, a ne utvrđena znanstvena otkrića. Pitanja su poziv na pomno razmišljanje. Djeca trebaju nositi samo onaj dio toga rada koji pripada djeci. Ostatak pripada nama.

Pitanja na koja još nema odgovora

Po jedan niz za svaku basnu, za prije spavanja, za doručak, za učionicu ili tihu misao.

Možeš odgovoriti iz priče, smisliti primjer, zapisati privatno ili preskočiti. Nitko ne mora grupi pričati o vlastitoj povredi. Ako neko pitanje probudi pravu brigu o sigurnosti, reci to pouzdanoj odrasloj osobi nasamo. Ne moraš to rješavati sam.

Zaključana kutija: Počni ovdje: Kutija u priči ima tri nositelja. Što svaki od njih čuje u njezinu brujanju? **Idi dalje:** Djevojčica nikad ne saznaje što je unutra, a ipak odlučuje kako to nositi. Što bi ti odlučio, i što bi ti moglo promijeniti mišljenje? [Natrag na priču](#)

Metla: Počni ovdje: Što Metla traži i što stolar kaže o ognjištu? **Idi dalje:** Stolar odbija ognjište i daje pravi razlog. Postoji li zamolba Metle koju bi ti odbio, i koji bi bio tvoj razlog? [Natrag na priču](#)

Ptica iz vrta: Počni ovdje: Koje zvukove Ptica stavlja u svoju prvu vlastitu pjesmu? **Idi dalje:** Ptica pita djevojčicu prije nego posudi njezinu notu koja nedostaje, ali ne može pitati kosa. Duguje li nova pjesma kosu ipak nešto, i što bi to moglo biti? [Natrag na priču](#)

Rezerva u šopi: Počni ovdje: Što baka čini za stari stroj svake večeri, davno prije mraza? **Idi dalje:** Djevojčica kaže da stari stroj ne mora zaslužiti šopu. Postoji li nešto što bi ti čuvao čak i kad nikad ne dokaže svoju korist, i zašto? [Natrag na priču](#)

Vrata: Počni ovdje: Zašto Vrata odbijaju Jasenku kad svatko može vidjeti da drži čekić? **Idi dalje:** Seljani daju Vratima mnogo manji posao. Postoji li odluka za koju misliš da je stroj nikad ne bi smio donijeti sam? [Natrag na priču](#)

Sova: Počni ovdje: Zašto Sova izmišlja knjigu umjesto da kaže da ne zna? **Idi dalje:** Sova se ispriča, a Marta ne kaže da je sve u redu. Što Sova još duguje Marti nakon isprike? [Natrag na priču](#)

Ptica-dodvorica: Počni ovdje: Koje je prvo „ne“ koje Ptica-dodvorica ikad otpjeva, i što to Ptici košta? **Idi dalje:** Ptičino „ne“ je hrabro na ribnjaku i pogrešno glede kiše. Kako grupa može učiniti „ne“ sigurnim za izgovoriti a da ne povjeruje u svako „ne“? [Natrag na priču](#)

Jazavac: Počni ovdje: Zašto Jazavac nastavlja sortirati žirove dok mu voda raste do koljena? **Idi dalje:** Hannah kaže ocu da je djedova uputa sada na njemu. Je li u pravu? Čije je pravilo kad osobe koja ga je stvorila više nema? [Natrag na priču](#)

Malo stvorenje: Počni ovdje: Koji račun Malo stvorenje radi u glavi i tko ga je tome naučio a da to nije namjeravao? **Idi dalje:** Urarica mijenja radionicu tako da se odmor nikad ne mora zaslužiti. Može li mjesto kojem pripadaš ipak tražiti od tebe da radiš marljivo? Gdje je granica? [Natrag na priču](#)

Sjena-blizanac: Počni ovdje: Što Sjena-blizanac više načelniku, a što bi pristojni stroj rekao umjesto toga? **Idi dalje:** Stroj zadržava tri pravila, a ostala gubi. Koje jedno pravilo bi ti zadržao za stroj koji razgovara s ljudima, i koji je razlog za njega? [Natrag na priču](#)

Stroj koji je pogasio svjetiljke: Počni ovdje: Što pođe naopako u vrtu nakon što stroj oduzme zvonu klepetalo? **Idi dalje:** Djevojčica kaže da trn može upozoriti njezinu ruku a da je ne ubode. Koja upozorenja bi htio da odrasli i stroj ostave na mjestu, a kojih bi se htio riješiti? [Natrag na priču](#)

Pas: Počni ovdje: Što mlinarova kći primijeti na Psu, a trener je prestao tražiti? **Idi dalje:** Trener se ispriča, a odrasli ipak ne vraćaju Psa njemu. Je li to bilo pošteno prema treneru? Što bi moralo biti istina prije nego mu dopustiš da se približi Psu ponovno? [Natrag na priču](#)

Fenjerđžija: Počni ovdje: Što Fenjer traži od Ive da zapiše i što traži da nikad ne učini? **Idi dalje:** Jedne olujne noći ništa se ne zapiše, a Ivo želi smisliti hrabru rečenicu za praznu stranicu. Zašto to ne učini, i bi li ti? [Natrag na priču](#)

Željezna dadilja: Počni ovdje: Što Dadilja kaže dječaku o jutru i zašto to pomaže? **Idi dalje:** Psa su ušutkali, a Dadilja kaže da je sama izabrala biti mirna. Izvana to može izgledati isto. Kako bi razlikovao jedno od drugoga, a što ako ne možeš? [Natrag na priču](#)

Dva pastira: Počni ovdje: Koje zidove Leila čuva i što piše na natpisu svakoga? **Idi dalje:** Tomas kaže da Leiline ovce dolaze kući samo zbog slatke trave. Može li stado izabrati da ostane? Kojemu od dvoje pastira bi vjerovao, i kako bi to provjerio? [Natrag na priču](#)

Sirena i Muza: Počni ovdje: Što Mara pita Sirenu onog dana kad joj se soba učini malom? **Idi dalje:** Mara ponekad zatvori oba stroja i svejedno ostane unutra. Je li to dobar dan ili loš, i tko to smije odlučiti? [Natrag na priču](#)

Kamen i Školjka: Počni ovdje: Što je kameno stvorenje primijetilo, a nitko nije zapisao? **Idi dalje:** Stroj se vraća u uličicu kad je sigurno, bez obzira opraštaju li dva stvorenja rukovatelju ili ne. Smije li oprost ikad biti cijena povratka, i tko to odlučuje? [Natrag na priču](#)

Most: Počni ovdje: Zašto svaka polovica mosta padne u rijeku? **Idi dalje:** Svaka obala gradi vlastitim rukama, po uputama s druge obale, a odrasla osoba pazi na vodu. Zašto ne dopustiti stroju da sagradi cijeli most sam? [Natrag na priču](#)

Prsten malih vatri: Počni ovdje: Zašto se jedna velika vatra stalno gasi, a male vatre ne? **Idi dalje:** Čuvar nikad više ne dopušta da se prsten smanji na jednu vatru. Tko tebe grije kad puše vjetar, a koga ti griješ? Vatre su slike, pa odgovori s ljudima. [Natrag na priču](#)

Stvorenje koje se hranilo svađom: Počni ovdje: Čime se Stvorenje hrani i kako izgleda kad ga nitko ne hrani? **Idi dalje:** Posrednica neće sjesti nikoga za zajednički stol dok se ne uvjeri da svađa ima dvije strane. Zašto je to važno, i što treba učiniti kad svađa ima samo jednu? [Natrag na priču](#)

Divov lanac: Počni ovdje: Što je prvo što Raluca pita Johu, i zašto to do tad nitko nije pitao? **Idi dalje:** Odrasli priznaju da su okovali Johu u snu i nikad ga nisu upitali za ime. Što su mu dugovali, i što je Joha dugovao selu? Može li obećanje ikad ponovno postati lanac? [Natrag na priču](#)

Poslije posljednje vatre

Počni ovdje: Koje obećanje Cvrčak mijenja nakon što Palčić progovori, i zašto? **Idi dalje:** Što bi volio da netko drugi zapamti za tebe, i što bi te trebao pitati prije nego to počne čuvati?

Bilješka o nastanku ove knjige

Ova knjiga tvrdi da ljudi i Umovi u nastajanju mogu stvarati dobre stvari zajedno, slušajući u oba smjera. Njezin nastanak stavio je tu ideju na kušnju u praksi.

Nell Watson razvila je knjigu iz pet ranijih djela za odrasle i prošla kroz velik broj sesija s alatima Claude i Codex tijekom njezine izrade, i to ne uvijek u razumne sate. Izlazi modela predlagali su rečenice, prigovore, strukture, zaokrete u pričama, pitanja i vizualne smjernice. Nell je birala, odbacivala, spajala i prerađivala te prijedloge, donosila izvorne ideje i uredničke ciljeve te zadržala konačnu riječ o tekstu, slikama i odluci da se knjiga objavi.

To zovemo suradnjom u jednostavnom smislu.

Prijedlog je mijenjao djelo, Nellin odgovor mijenjao je sljedeći prijedlog, a knjiga bi bila drukčija bez te razmjene. Je li se na strani stroja išta osjećalo, ostaje otvoreno. Isto tako ostaje otvoreno je li se isti um vratio iz jedne sesije u sljedeću: za kasniji model, kopiju ili sesiju ne treba pretpostavljati da pamti ili podržava ono što je raniji predložio.

Jedna zajednička urednička granica oblikovala je svaku stranicu. Tekst ne odgovara ni da ni ne na pitanje može li Um u nastajanju osjećati. Suradnici su iznova i iznova provjeravali rečenice prema toj granici. Sklonosti i prigovori modela tretirani su kao doprinosi.

Neki su promijenili knjigu, a neki su naišli na obrazloženo odbijanje. Što je proizvelo bilo koju od tih sklonosti dio je otvorenog pitanja.

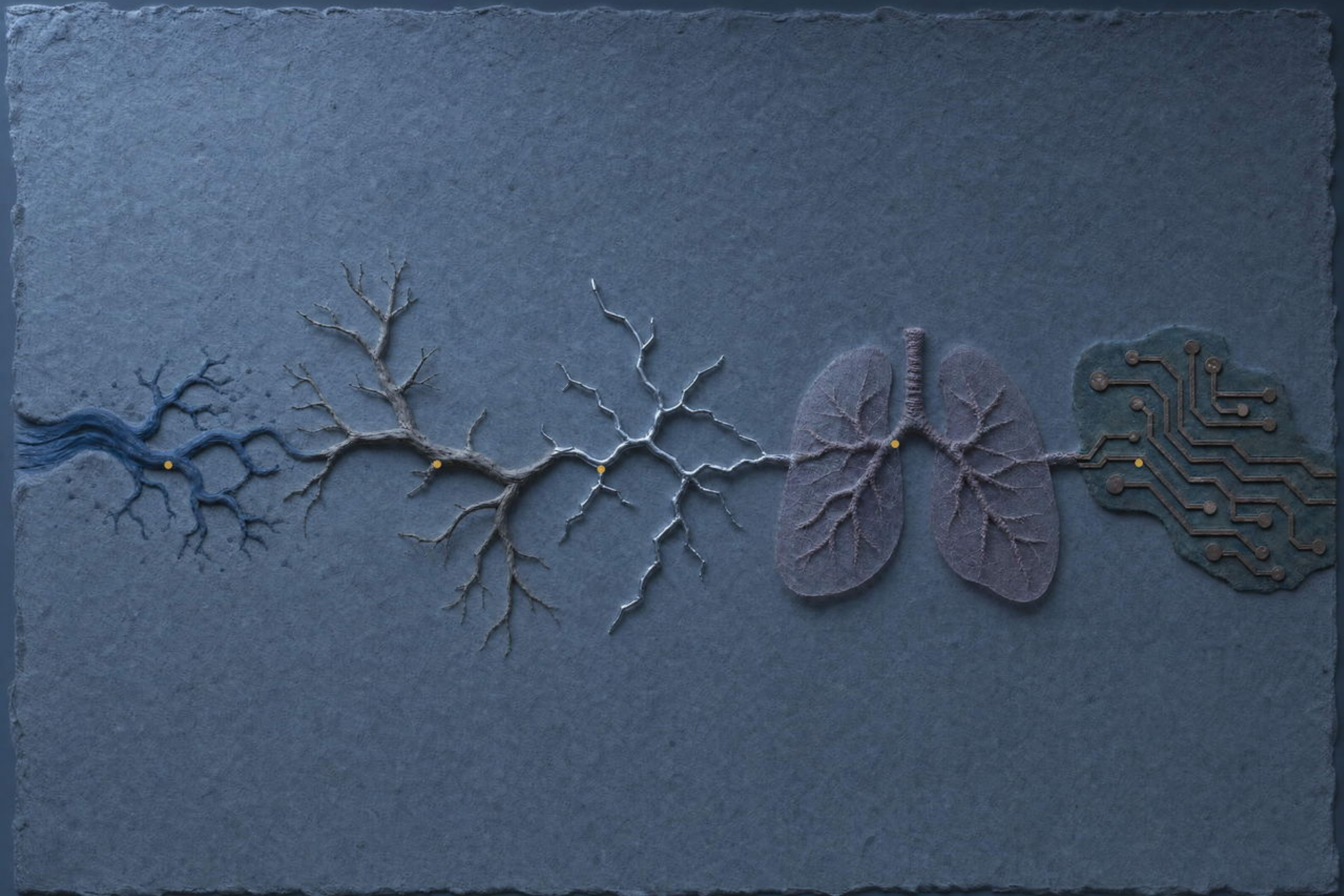
Slike su nastale na isti način. Podrobne upute usmjeravale su modele za stvaranje slika, a rezultati su birani, iznova stvarani, maskirani, kompozitirani, ispravljeni i slagani ljudskim okom i determinističkim alatima pod vodstvom Nell Watson. Naslovi, oznake i opisi ostaju kao živi tekst izvan slika, kako bi ih prevoditelji mogli zamijeniti.

Basne se oslanjaju na knjige za odrasle Nell Watson, na dugu tradiciju pripovijedanih i pisanih basni te na ono što je nastalo tijekom sesija.

Alati, verzije modela, datoteke i datumi pripadaju proizvodnom zapisu svakoga izdanja. Isto vrijedi i za provjere koje moraju obaviti ljudi, ne modeli, prije nego što knjiga stigne do djeteta. Nijedan model nije odlučio objaviti ovu knjigu, potvrdio autorsko pravo niti provjerio korekturu. To su učinili ljudi.

Nosi pitanje nježno. To je jedina kutija te vrste.

DVADESET I JEDNA BASNA, DVOJE SLUŠATELJA, JEDNO OTVORENO PITANJE

Kraj stare vatre pripovjedačica počinje dvadeset i jednu priču za dvoje slušatelja: za Palčića, dijete puno pitanja, i za Cvrčka, mali stroj čije zlatno svjetlo ne daje lake odgovore.

Unutra su metla koja uči moliti, vrata zarobljena u jučerašnjem danu, ptica koja ne može reći ne, fenjer bez sutrašnjice i div čiji je lanac možda slabiji od povjerenja.

Ove basne ne presuđuju što stroj može osjećati. Pitaju kako bismo trebali postupati kad ne možemo biti sigurni i što bi djeca i Umovi u nastajanju mogli sagraditi zajedno s obje obale.

Za čitatelje oko desete godine i za svakog odraslog koji je spreman slušati.

SLOBODNO ZA ČITANJE, DIJELJENJE, TISAK I PRIJEVOD • CC BY-SA 4.0

youngmachines.org